

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Liturgie malé obce

Irena Kopicová

Bakalářská práce

Institut ekumenických studií
Vedoucí práce: Pavel Hradilek
Studijní program: Teologie, B6141
Studijní obor: Teologie křesťanských tradic

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Liturgie malé obce* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.
Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 27. 4. 2013

Irena Kopicová

Bibliografická citace

Liturgie malé obce [rukopis]: bakalářská práce / Irena Kopicová; vedoucí práce: Pavel Hradilek. Praha, 2013. 47 s.

Anotace

Tato bakalářská práce se věnuje tématu *Liturgie malé obce*. V textu je reflektována dostupná relevantní literatura ale i autorčina zkušenost s touto formou církve.

První část práce se zabývá pojetím církve po Druhém vatikánském koncilu na základě teologie německy mluvících katolických teologů Hanse Jorissena a Paula Wesse. Porozumění pokoncilní eklesiologii je odrazovým můstkem pro hlubší pochopení obnovené liturgie. Následně je objasněn pojem „malá obec“.

Hlavní část práce tvoří popis formy slavení některých liturgií v konkrétní obci s důrazem na znovuobjevené „principy“ pokoncilního slavení: *participatio actuosa fidelium*, subsidiaritu a kolegialitu. Blíže je rozpracována eucharistická liturgie a liturgie smíření a reflektována osobní zkušenost s ministeriem kantorství.

Klíčová slova

komuniální eklesiologie, liturgie, malá obec, *participatio actuosa fidelium*

Summary

The theme of this bachelor thesis is the liturgy of a small Christian community. The thesis reflects the relevant literature and the author's personal experience with this ecclesial form of the church.

In the first part of the thesis introduces the notion of the church after the Second Vatican Council, based on the theology of the German speaking Catholic authors Hans Jorissen and Paul Wess. This ecclesiology provides a starting point for a deeper understanding of the renewed liturgy. Next, the notion of basic ecclesial community is clarified.

The main part of the thesis describes certain forms of liturgical celebrations in a particular small ecclesial community with the emphasis on the principles of *participatio actuosa fidelium*, subsidiarity and collegiality. The liturgies of Eucharist and Reconciliation are discussed in depth and the author's personal experience with the service of a Cantor is reflected.

Keywords

communio ecclesiology, liturgy, basic ecclesial community, *participatio actuosa fidelium*

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé práce Pavlu Hradilkovi za vstřícnost a dobré vedení, Janu Konzalovi, od kterého jsem na začátku svého studia na Institutu ekumenických studií vůbec poprvé uslyšela, že je možná existence církve jako komunie, Jozefovi za podporu a trpělivost při psaní této práce, a všem ve Společné cestě, kteří, Hilberathovsky řečeno, nastoupili do karavany se mnou.

1 Obsah

1	Obsah	5
2	Úvod	7
3	Co je církev?	9
3.1	Hans Jorissen a pojetí církve po 2.VK	9
3.1.1	Církev jako ikona Trojice	10
3.2	Paul Wess a jeho některé důrazy na změny v pojetí církve po 2.VK	12
3.2.1	Věřící jako sourozenci	12
3.2.2	Kritika vývoje v chápání kněžství	12
4	Co znamená „malá obec“?	15
4.1	Od sourozenectví k anonymitě mas	15
4.1.1	Patriarchální model církve	16
4.2	Malé obce ve světě	17
4.3	„Církev v místě“	17
4.4	Další charakteristiky malé obce	18
5	Fundament liturgie po 2.VK	20
5.1	Pár poznámek k historickému exkurzu vývoje podoby eucharistie	21
6	Liturgie malé obce a moje zkušenost s ní	24
6.1	Týdenní modlitba	24
6.2	Eucharistická liturgie	24
6.2.1	Služby v liturgii	25
6.2.1.1	Služba předsedajícího	26
6.2.1.2	Ministeria	26
6.2.1.3	Služba celého shromáždění	27
6.2.2	Liturgické týmy	28
6.2.3	Specifika slavení malé obce	29
6.2.3.1	Liturgický prostor	29
6.2.3.2	Přijímání společně a současně	29
6.2.3.3	Blok slova	30
6.3	Liturgie smíření	32
6.3.1	Sociální rozměr hříchu a historický odklon od tohoto porozumění	33
6.3.2	Praxe liturgie smíření v naší malé obci	34
6.3.3	Smíření jako součást eucharistické slavnosti	35
7	Liturgické zpěvy a moje zkušenost s kantorstvím v malé obci	37
7.1	Služba kantora	37
7.1.1	„Obtíže“ kantora	38

7.2	Výběr zpěvů a role žalmů	38
7.3	Universum Laus	39
7.4	Formy zpěvu	41
8	Reflexe zkušenosti s malou obcí.....	42
9	Závěr.....	44
10	Seznam literatury	45

2 Úvod

„Vytrvale zůstávali v učení apoštolů a ve společenství, v lámání chleba a modlitbách.“¹ (Sk 2,42)

Ve své bakalářské práci budu zpracovávat téma „**Liturgie malé obce**“. Výběr tohoto tématu souvisí s mojí příslušností, členstvím v jedné takové pražské malé obci. Proto bych ráda v této práci nejen reflektovala část vybrané dostupné literatury k tomuto tématu, ale i své dosavadní poznání a zkušenosti s touto formou církve, s touto formou slavení.

Pro celkové uchopení tématu budu postupovat od zamyšlení se nad pojetím církve po Druhém vatikánském koncilu (dále v textu jen 2.VK), které v sobě bude zahrnovat nepostradatelnou „definici“ malé obce, přes uchopení liturgie právě v kontextu porozumění toho, co „je“ církev.

Při psaní této první části práce budu vycházet z dokumentů 2.VK a to především z dogmatické konstituce o církvi *Lumen gentium* (dále v textu jen LG) a liturgické konstituci *Sacrosanctum Concilium* (dále v textu jen SC). Již dopředu je nutné zdůraznit, že jedním z hlavních plodů 2.VK je znovuobjevení myšlenky komuniální církve (srov. LG 4, 10, 11, 12, 26). Papež Pavel VI. (Apoštolská exhortace *Evangelii nuntiandi*, 8. 12. 1975) tuto společenství nazval „nadějí pro celou církev“². Dobrý vhled do této formy církve mi napomohou svými texty katoličtí teologové Hans Jorissen a Paul Wess. Oba dva zdůrazňují a opírají své myšlení o obecné kněžství všech věřících. Cituji z LG:

„Kristus Pán, velekněz vybraný z lidí (srov. Žid 5,1-5), z nového lidu „udělal“ (...) královský národ a kněze Boha, svého Otce“ (Zj 1,6; srov. 5,9-10). Vždyť pokřtění jsou svým znovuzrozením a pomazáním od Ducha svatého posvěcení na duchovní chrám a na svaté kněžstvo.“³

Liturgie je vrcholem církevního života⁴, kdy slavíme, že jsme Bohem milováni, zachráněni, že nám dal šanci. Nemohu slavit sám. I narozeninová oslava jen s oslavencem „nemá štávu“. Ke slavení potřebuji druhé. A navíc oproti narozeninové party ke slavení liturgie potřebuji hlavně víru. Individualistická víra se těžko udržuje sama a většinou postupně ztrácí počáteční nadšení. Víra se těžce žije osamoceně, lehčeji ve společenství. Ani Ježíš nechodil galilejskou krajinou sám. Společenství je tím, kdo moji víru podpírá, když pod tíhou dnů klesá, tím, kdo moji víru přiživuje svědectvím druhých. Komunio a liturgie jsou tak dvě spojené nádoby. Jedno nelze bez druhého. Vrcholem žitého komunია je liturgie a liturgie nejde bez žitého komunია. Liturgie bez sdílení víry lidí je bez chuti.

¹ Biblické citace v této bakalářské práci jsou použity z Českého studijního překladu Bible. Důvodem je osobní zvyk s tímto překladem pracovat, více v kapitole 6.2.3.3.

(*Český studijní překlad Bible*. Přel. Stará smlouva - M. Krchňák, K. Dřízal, J. Hedánek, A. Zelina; Nová smlouva - A. Zelina, P. Jartym. 1. soubor. vyd. Praha: KMS, s.r.o., 2009. 1562 s. ISBN 978-80-86449-61-6.)

² O'Halloran J., *Církev jinak - Od základního společenství ke křesťanské obci*, Sít', Praha, 2006, s. 241.

³ LG, kapitola 2 (Boží lid), čl. 10 (Všeobecné kněžství).

⁴ Viz SC čl. 10 (Liturgie je vrchol a zdroj činnosti církve): „Přesto však je liturgie vrchol, ke němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla. Vždyť apoštolská práce je zaměřena k tomu, aby se všichni, kdo se vírou a křtem stali Božími dětmi, shromáždili u jednoho a uprostřed církve chválili Boha, účastnili se oběti a jedli ze stolu Páně.“

Na základě zpracování, jak rozumím pojmu církev a liturgie po 2.VK, problematice, která se mi bude prolínat a zároveň spojovat v hlavním tématu práce „*Liturgie malé obce*“, bych svoji další část textu věnovala právě mojí zkušenosti s touto formou církve, s touto formou slavení. Slavení, kdy je vážně vzato na vědomí a vážně realizováno obecné kněžství všech, kdy jednotlivé liturgické služby nejsou v rukou pouze ordinovaného služebníka, ale kdy právě tento ordinovaný má jeden z velkých úkolů rozpoznávat charismata přítomných v obci, a následně tak společně (nejen) s nositeli různých ministerií chválit a velebit Hospodina. Konkrétně se blíže podívám na podobu eucharistické liturgie v malé obci a možnou podobu liturgie smíření. Z charizmat u mě bylo rozpoznáno kantorství, budu se tak v textu věnovat více i jemu.

Práce je pro mě i takovým malým ohlédnutím za studiem na Institutu ekumenických studií v Praze. Studium teologie bylo pro mě doplňkem při mém základním zaměstnání. Nadešel-li čas zrekapitulovat toto období a říct si, co mi přineslo, čím mě obohatilo, pak pootočená optika vnímání církve a následně i hlubší porozumění liturgii jsou jedněmi z plodů mého snažení.

3 Co je církev?

Před 2.VK se pod pojmem církev myslel převážně kněžský, příp. řeholní stav. Lidé, laici, byli ti, kteří byli podřazeni těm, kteří „sloužili mše sv., konali oběti“.

2.VK znovuožívuje a rehabilituje starou tradici prvního tisíciletí a církev představuje jako putující lid Boží. Otto Hermann Pesch ve své knize, která rozebírá 2.VK, poznamenává, že otcem této myšlenky je Martin Luther.⁵ Byl to on, který poukázal na praxi vnímání církve pouze jako hierarchie, na které věřící mají jen účast. Je tak možné, že vymezenost a obrana tehdejší církve jeho doby proti reformaci stála za tím, že toto jádro učení o církvi bylo rehabilitováno právě až na 2. VK.

O církvi, o poslání církve pojednává dogmatická konstituce 2.VK *Lumen gentium* (lat. *Světlo národů*)^{6,7}. Již letmý pohled na řazení kapitol této konstituce předznamenává, že v pojetí církve nastala změna.⁸ Zařazení kapitoly o Božím lidu na druhé místo, před kapitoly o jednotlivých skupinách v církvi, je bráno jako definitivní překonání klerikálního obrazu církve na koncilu.⁹ Zařazení kapitoly o „všeobecném povolání k svatosti v církvi“ mezi kapitoly pojednávající o laicích a řeholnicích je jasným odmítnutím zaběhlé představy o dvou třídách křesťanů, kdy řeholníci byli chápáni jako „dokonalejší“ křesťané.

Co je podstatné a konstitutivní z myšlenek 2.VK pro církev žitou (nejen) v malé obci? Jaké chápání se mění? Na co je kladen důraz?

Jako svého prvního průvodce při hledání odpovědí na otázky spojené s touto problematikou jsem si přizvala německého teologa Hanse Jorissena.¹⁰

3.1 Hans Jorissen a pojetí církve po 2.VK

Důvodů pro jeho průvodcovství je několik. Rozpracoval uchopení komuniální církve, jeden z hlavních plodů 2.VK. Po roce 1989 začal navštěvovat Československo (zpočátku s Alfredem Schillingem, který zemřel v roce 1997) a angažoval se ve věci uznání české a slovenské skryté církve. Tj. té formy církve, která měla již s církvi v malé obci své zkušenosti z dob totalitního komunistického režimu.

Pro úplnost je třeba doplnit, že o komuniálním uchopení církve se přímo na 2.VK nemluvilo. Podle vídeňského světícího biskupa Helmuta Krätzla, který koncil zažil, lze z konstituce LG vyčíst dva obrazy církve - jeden hierarchický, druhý komuniální.¹¹

⁵ Pesch O. H., *Druhý vatikánský koncil*, Vyšehrad, Praha, 1996, s. 134.

⁶ Název dle prvních slov konstituce: "Kristus je světlo národů."

⁷ Vyhlášení konstituce papežem Pavlem VI. nastalo 21. 11. 1964.

⁸ Konstituce je členěna do 8 kapitol: Tajemství církve; Boží lid; Hierarchické zřízení církve, zvláště episkopát; Laici; Všeobecné povolání k svatosti v církvi; Řeholníci; Eschatologický ráz putující církve a její spojení s nebeskou církvi; Blahoslavená Panna Maria, Matka Boží, v tajemství Krista a církve

⁹ V druhém konceptu konstituce stála kapitola o Božím lidu na třetím místě až za episkopátem. Těmi, kdo se proti tomu postavili a vznesli pozměňovací návrh dnešní podoby, byli kardinál Frings a kardinál Suenens.

¹⁰ Římskokatolický německý teolog, * 19. 11. 1924 Frelenberg; † 29. 10. 2011 Heinsberg.

¹¹ Poznámka in Wess P., *Všichni jste bratři*, Getsemany, Sít', Praha, léto 2011, 229, s. 172.

V *Lumen gentium* (a nejen tam) je tak nutné číst mezi řádky, znalost hermeneutiky koncilních textů je na místě.

Hlavními „církvevními“ oblastmi, nad kterými se Jorissen zamýšlel při formování svého porozumění změněnému pojetí církve po 2.VK byly tyto - důraz na Krista, důraz na komunio s Bohem, *perichoresis*¹² nejen v Trojici, ale i v církvi, odabsolutizování monarchistické podoby římského biskupa, existence navzájem propojených sítí místních církví, křesťanská zodpovědnost za svět, církev a lidi kolem.

3.1.1 Církev jako ikona Trojice

Základní kámen veškeré jeho, tj. i „druhovatikánské“, eklesiologie je komunio s Bohem.¹³ Církev dle Jorissena má být v první řadě „živým společenstvím věřících shromážděných v Duchu svatém, v němž Ježíš, vyvýšený Pán, novým způsobem vytváří svou přítomnost ve světě“.¹⁴ Církev jako Duchem naplněný lid Boží, Ježíš Kristus jako Pán obce věřících.

Jorissen si půjčuje Kasperovu metaforu církve jako ikony trinitárního společenství Otce, Syna a Ducha svatého.¹⁵ Vzorem se tak v podobě, ve vztazích, v uspořádání, tj. struktuře i organizaci, církve stává trinitární *communio*. Obraz živého Boha, který sám je *communio*. Bůh v Trojici jako obraz Boží jednoty. Jorissen přibližuje: „Absolutní jednota v personálním spolubytí nekonečně odlišených osob.“¹⁶

Realizace obce dle vzoru společenství Trojice není podnětná jen pro Kaspera a Jorissena, ale je příkladem i pro irského salesiána Jamese O'Hallorana. Proč není možné dále setrávat pouze v obrazu církve „já a Bůh“? O'Halloran rozvíjí, že Bůh je společenství, a jsme-li stvořeni k Jeho obrazu, musíme též usilovat o jedno společenství.

Jorissen též zdůrazňuje, že dynamičnost vztahů v Trojici (viz *perichoresis*) má být realizována i ve vztazích uvnitř církve a nejen tam. Jednotu v církvi tak není možno redukovat na uniformitu, stejnost, nerozlišenost, „církvi přes kopírák“.

Podstata vztahů trinitárního společenství jednoduše vylučuje hierarchické uspořádání (nadřazenosti/podřazenosti) církve před 2.VK. Jorissen ihned spěchá s vysvětlením, že to však neznamená popírání rozmanitosti služeb v církvi. Církevní „úřady“ jsou služby. „Ale největší z vás bude vaším služebníkem.“ (Mt 23,11), srov. „Chce-li být někdo první, bude poslední ze všech a služebník všech.“ (Mk 9,35) Církev má být společenstvím rovnosti věřících. Cituje LG 32: „Je mezi všemi opravdová rovnost v důstojnosti a v činnosti

¹² Gregor Naziánský použil sloveso „*perichoreo*“ na popsání vztahu božské a lidské přirozenosti Krista. Jan z Damašku rozšířil tento pojem na tři osoby Trojice.

¹³ Viz LG 1: „Církev je v Kristu současně svátostí, tj. znamením a nástrojem toho nejnítternějšího sjednocení (unio) s Bohem a jednoty (unitas) veškerého lidstva.“

¹⁴ Jorissen H., *Církev jako komunio*, Getsemany, Sít', Praha, leden 2007, 179, s. 7.

¹⁵ Kasper W., *Theologie und Kirche*, in Jorissen H., *Církev jako communio*, Getsemany, Sít', Praha, červen 1999, 096, s. 130.

¹⁶ Jorissen, *Církev jako communio*, s. 131.

společné všem věřícím při budování Kristova těla."¹⁷ Největší důstojností je tak patřit k lidu Božímu. Být Božím člověkem v církvi znamená být „aktivním“ člověkem. Jorissen podtrhuje, že „v církvi musí na všech úrovních existovat efektivní účastenství a spoluzodpovědnost věřících“¹⁸. Církev jsou všichni věřící a každý, způsobem sobě vlastním, za ni nese spoluzodpovědnost. Apoštolský úkol církve je závazný pro všechny pokřtěné (nejen hierarchy!), neb všichni mají křtem účast na trojím úřadu Kristově – kněžském, prorockém (učitelském) a královském (vedení).“

Na tomto místě k výše řečenému hned doplním z myšlenek Paula Wesse, jehož eklesiologii se budu věnovat dále. Ten tento rys církve, požadavek církve též rozvíjí, a to zvláště při rozhodování ve společenství. Zdůrazňuje, že vzájemná odpovědnost v obci je mnohem víc než spoluodpovědnost. Píše:

„Má-li se rozhodnout ve skupině, v níž panuje společná konečná odpovědnost, musí každý brát rozhodnutí tak vážně, jako by se týkalo jeho samého a jako by byl za ně sám odpovědný. Má-li se přesto najít společné řešení, za nímž by stáli všichni, i kdyby je nepovažovali za nejlepší, pak nemůže mít poslední slovo žádný vedoucí a žádná většina (ani kvalifikovaná), nýbrž ke svornému rozhodnutí musejí dospět všichni společně.“¹⁹

Pokračuji v předkládání důrazů Hanse Jorissena. Jednotlivé úřady a služby v církevních společenstvích mají být „přirozené“ realizovány v komuniu lidu Božího, za uplatňování principu subsidiarity²⁰ tak, aby sloužily všem k užítku. Ruku v ruce s tím souvisí i rozeznávání a podporování rozmanitých charismat shromážděných v obci.

Konkrétní podoby trinitární ikony se dle Jorissena musí dostávat i ve vztahu místních církví a církve universální - ve vztahu, který „nesmí padnout za obět' ani přemocnému centralismu, ani bezvztahnému, rozvolněnému pluralismu, ale který je třeba žít jakožto konkrétní katolicitu (jednotu a celistvost) rozlišených místních církví - jakožto jedna církev i jako církve mnohé“²¹.

Rýsuje se nám tu tak nový typ eklesiologie a to **eklesiologie komuniální**.^{22, 23} Koncil hlásá, že společenství Trojice nám nemá být pouhým vzorem v dále, postaveném někde na piedestalu, kdy my můžeme zbožně doufat, že takového ideálního společenství i my někdy dosáhneme, že i my ho někdy nalezneme, vytvoříme. Koncil jde hlouběji a nám tím vlastně blíže. Koncil slovy a činy Ježíše Krista, tak jak tomu rozumí Jorissen, nás

¹⁷ Viz i členění Konstituce o církvi - první kapitola pojednává o „tajemství církve“, druhá o „lidu Božím“ a teprve až třetí kapitola o „hierarchickém uspořádání církve, zvláště o biskupském úřadu“.

¹⁸ Jorissen, *Církev jako komunio*, s. 8.

¹⁹ Wess, *Všichni jste bratři*, s. 178.

²⁰ Podle principu subsidiarity leží práva i zodpovědnost za řešení záležitostí v té části církve, které se přímo týkají. Na vyšší úrovní řízení se přesouvají jen záležitosti přesahující možnosti úrovně nižší.

²¹ Jorissen, *Církev jako communio*, s. 131.

²² Srov. předkoncilní ekleziologii individualizmu já-Bůh.

²³ O'Halloran ve své knize „*Církev jinak*“ poukazuje, že představa církve jako komunie vychází nejen z 2.VK, ale i ze Světové rady církví v Ženevě. Tato organizace, založená v roce 1948, realizovala v poválečném období různé výzkumy na téma „církev jako lid Boží“ a poukazovala na podstatnou roli laiků v církvi. Teologové ze Světové rady církví byli Janem XXIII. pozváni na 2.VK, kde patnácti teologům z ŘKC prezentovali své výsledky. Viz O'Halloran, *Církev jinak*, s. 13.

s našimi konkrétními církevními společenstvími přímo vybízí svou aktivní účastí do samotného nitra společenství trinitárního. Duch svatý, kterého nám posílá náš zmrtvýchvstalý Pán, je novým způsobem přítomnosti Ježíše Krista mezi námi. Proto Ježíš říká: „V onen den (*to jest v den příchodu Ducha svatého*) poznáte, že já jsem ve svém Otci, vy ve mně a já ve vás.“ (J 14,20) A toto je církev – Ježíš v Otci, my v Ježíši a Ježíš v nás. Ježíš, který v nás přebývá skrze svého Ducha, tak s námi a s Otcem vytváří jedno společenství. Skrze něj jsme propojeni nejen s Otcem, ale i vzájemně mezi sebou. Mimořádný biskupský synod,²⁴ konaný v osmdesátých letech dvacátého století, shrnul fundament komuniální eklesiologie 2.VK takto: „Společenství s Bohem skrze Ježíše Krista v Duchu svatém.“ Toto společenství se děje ve slově Božím a ve svátostech.“

3.2 Paul Wess a jeho některé důrazy na změny v pojetí církve po 2.VK

Dalším průvodcem na cestě poznávání podoby církve po 2.VK, komplementárním s Hansem Jorissenem, je rakouský římskokatolický teolog Paul Wess.²⁵ Žák Karla Rahnera pokračuje v kritickém přístupu k tradici, jenž má být uplatňován nejen na Písmo, ale má docházet i k revizi církevního učení a odstraňovat tak z učení církve historicky nabalené a „tradované“ mylné prvky. I on poukazuje na nutnost reformy struktury katolické církve, neboť právě v hierarchickém²⁶ uspořádání církve a v pojetí kněžského úřadu, které neodpovídá Novému zákonu, vidí jeden z největších omylů hodný nápravy.

3.2.1 Věřící jako sourozenci

Církev přirovnává k **sourozeneckému společenství věřících** plnému vzájemné důvěry, lásky a vstřícnosti. Církev jako společenství založené na osobních vztazích. Základem pro sourozenecký vztah je rovnost všech sester a bratrů. Ta vychází z obecného kněžství, jež je každému křtem ustanoveno.

3.2.2 Kritika vývoje v chápání kněžství

Wess zdůrazňuje, že v Novém zákoně jsou kněžími označováni Kristus a společenství věřících. Nositelé úřadu v rámci tohoto společného kněžství jsou „starší“ (*presbýteroi*) nebo „dohlížející“ (*episcopoi*). Všichni ti, kdo následují Ježíše Krista, jsou kněžími. Jsou to prostředníci spásy pro sebe navzájem i svému okolí. Wess poukazuje, že chybným vývojem došlo k oddělení kléru od lidu (laiků) a tím pádem tak pojem „kněze a biskupa“ dostal význam úředního prostředníka spásy²⁷. Kněží a biskupové se tak dle učení církve

²⁴ Mimořádný biskupský synod pořádaný r. 1985 u příležitosti 20. výročí zakončení koncilu v Římě.

²⁵ Narodil 14. 2. 1936 ve Vídni.

²⁶ Pojem „hierarchie“ zavedl koncem 6. století do křesťanské teologie Pseudo-Dionysios Areopagites. Původně (křesťansko-novoplatonicky) označuje stupňovitou cestu od Boha ke stvoření a od stvoření zpět k Bohu jako posvátnou strukturu či základní princip vedoucí ke sjednocení s Bohem nebo k připodobnění Bohu, zdroji a cíli veškerého stvoření. Proto musí být podle Pseudo-Dionysia i řád církve jako odraz řádu nebeského a duchovně kosmického, především však jako prostředek a zprostředkovatel spásy (zbožštění) hierarchicky odstupňovaný.

²⁷ V Novém zákoně se slovo „kněz“ ve smyslu „prostředník spásy“ používá pouze pro Ježíše Krista, resp. pro celou církev (srv. 1 Petr 2,5 a 9).

dostali do pozice nad lidi, jako spojovatele mezi lidmi a Bohem. Wess vychází z Písma a kritizuje, že Bůh nepotřebuje žádného úředního prostředníka pro vztah s člověkem. Každý z nás je stvořen k obrazu Božímu, a proto se můžeme setkávat přímo s Bohem ve vzájemné osobní lásce. Wess své tvrzení dokládá slovy starozákonní knihy Jeremiáš, kde Bůh ohlašuje „novou smlouvu“: „Ale toto je ta smlouva, kterou uzavřu s domem izraelským po těchto dnech, je Hospodinův výrok: Svůj zákon dám do jejich nitra a zapíšu jej na jejich srdce. Budu jejich Bohem a oni budou mým lidem.“ (Jr 31,33) Boží zákon, Boží vůli tak lidé poznávají z nitra, ze svého srdce. A dále širší Ježíšův pohled na Boží zákon sahající až za hranice Izraele: „Je přece zjevné, že jste dopisem Kristovým, vypůsobeným naší službou a napsaným ne inkoustem, nýbrž Duchem živého Boha, ne na kamenných deskách, nýbrž na deskách lidských srdcí.“ (2 K 3,3) Nutnost prostředníka pro vztah člověka s Bohem tak v biblické tradici není.

Ordinovaní (kněží a biskupové) jsou spojovacími články s ostatními obcemi (viz dále). Nezastupují tedy Krista/Boha, ale reprezentují sounáležitost s celou církví, a tím zpětnou vazbu na Ježíše Krista a společenství s ním. Je jim vyhrazeno vedení svátostných slavení. Jejich pracovní náplní není udělování svátostí, nýbrž jsou jejich služebníky. Společně s danou obcí a zároveň s celou církví, a tedy z Kristova pověření prosí Boha, aby svým Duchem seslal spásu. To je činěno v epiklezi, která patří ke všem svátostem a je jejich ústředním prvkem.

Nejpodstatnější a nejzákladnější idea, která mi z Jorissenova a Wessova pojetí církve po 2.VK vykryštovala, je církev realizována ve společenství věřících, v obci na konkrétním místě, kde se lidé scházejí, aby naslouchali Božímu slovu a slavili společně eucharistií. Jsou tak proti dosavadnímu většinovému modelu anonymních velkých farností, kde se lidé individuálně schází na bohoslužbu v nedělní čas a po bohoslužbě se často bez vzájemné přátelské komunikace rozcházejí zpět do svých domovů. Žijí tak svoji individuální víru se svým Bohem. Kromě společné účasti na nedělní liturgii se tak spolu nemodlí, nechválí Hospodina, nesdílí své životy.

Další společné zaměření jejich myšlenek je na nesektářský, neelitářský život církve v místě. Věřící lidé církve mají vycházet k lidem kolem nich, k nimž jsou poslání, aby sdíleli jejich starosti, radosti, nouze a problémy. Společně, či každý takovým způsobem, jak cítí, že je povolán, že na tu danou službu má dost sil, má pro ni charisma. Líbí se mi, co k bytí křesťanů ve světě říká františkán Zdeněk Bonaventura Bouše²⁸: „Skuteční křesťané nejsou především v kostelích, ale ve světě. A večeri Páně chtějí konat ve svém světském prostředí. Neboť eucharistie je epifanií církve, která musí být ve světě, aby splnila své poslání – i když sama není ze světa.“²⁹

Jorissen výše řečené obrazy církve označuje za „ideální obrazy“, „cílové představy“³⁰, které potřebujeme, abychom věděli, kudy máme jít, abychom chytili směr.

²⁸ Český liturgický teolog pokoncilního období, 1918 – 2002.

²⁹ Balík S., Hanuš J., Hradílek P., Rechlík K., *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*. CDK, Brno, 2012, s. 175 – 176.

³⁰ Jorissen H., *Pojetí církve 2. Vatikánského koncilu*, Getsemany, Sít', Praha, říjen 1995, 55, s. 13.

Na základě porozumění, co je církev, co otcové koncilu mysleli pod pojmem církev, lze pak snadno uchopit liturgii, společné slavení Božího lidu. Protože téma mé bakalářské práce je *Liturgie malé obce*, je nutné se nejprve zaměřit na vymezení pojmu „malá obec“. Tomu se budu věnovat v následující kapitole.

4 Co znamená „malá obec“?

Definice Paula Wesse: „Základní (malá) obec jsou věřící lidé, učedníci a učednice Kristovy, kteří spolu v osobní lásce komunikují tak, že lze rozpoznat Boha jako jejich společného Otce.“^{31,32}

Někteří lidé se domnívají, že malá obec je tam, kde se sejde malý počet lidí. Opak velkým farnostem. Rozdíl ovšem není v počtu, i když „omezený“ počet křesťanů je jistým znakem malé obce. Limitace počtu však není dána výlučností členů, výběrem těch nejlepších, či výběrem těch nejrychlejších, kteří „přišli“. Nutný omezený počet členů jedné obce je z důvodu zachování komuniálnosti, tj. zachování, slovy Paula Wesse, sourozeneckých vztahů mezi jednotlivými členy. Malá obec tedy proto, že žít víru je možno pouze mezi „svými“. Druhým znakem je odpovědnost, kterou nenese jen představený, ale obec jako celek.

Průměrná velikost „malé obce“ může odrážet biblický počet učedníků (72), kteří se shromáždřovali kolem Ježíše.³³ Profesor Kunetka ve své studii³⁴ cituje profesora Klaucka, který na základě rozboru Pavlovských listů (1K 1,12.16; 3,4.22 a Ř 16,23) odvodil, že např. Korint měl v apoštolské době asi 5 domácích církví, každá kolem 40-50 osob. Jsou však i obce menší. Pamětníci Pražské obce ES (*Ecclesia silentii*)³⁵ trefně dodávají, že obec je tehdy velká a je nutné se rozdělit, když někdo chybí a vy si přitom vůbec nevšimnete, že někdo z vašich sester či bratrů schází.³⁶ Omezující je možná i naše psychologická kapacita, kdy nemůžeme mít 100 blízkých přátel.

4.1 Od sourozenectví k anonymitě mas

Komuniální model církve s existencí malých křesťanských společenstvích a v globálním pohledu tak model církve jako sítě takovýchto komunit/obcí/místních církví (viz dále) neobjevil až 2.VK. „Zakladatelem“ malých křesťanských společenství byl Ježíš Kristus. Byl to on, který si vyvolil své učedníky a učednice a s nimi většinu svého času při veřejném působení v Jeruzalémě pobýval. Sdílel s nimi svůj čas, četli spolu Písmo, slavili paschu. První křesťané se scházeli v domech³⁷, kde vytvářeli opět společenství. Při různých příležitostech se jednotlivá „domácí společenství“ dávala dohromady, aby zakoušeli „zkušenost komunity komunit“³⁸. Až s nástupem křesťanství, jako oficiálního náboženství římského impéria (tzv. Konstantinovský obrat)³⁹, se církev z komuniální podoby změnila

³¹ Wess P., *Co je to vlastně „základní“ obec?*, Getsemany, Sít', Praha, prosinec 2008, 200, s. 333.

³² Srov. Mt 23,8n; J 13,35; Mt 5,16 aj..

³³ Srov. L 10,1: „Potom určil Pán ještě jiných sedmdesát dva a poslal je (před sebou) po dvou do každého města a místa, kam měl sám jít.“ A L 10,17: „Těch sedmdesát dva se vrátilo s radostí a říkali: „Pane, i démoni se nám poddávají ve tvém jménu.“

³⁴ Kunetka F., *Eucharistie v křesťanské antice*, Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Olomouc, 2004. s. 13.

³⁵ Označení podzemní církve v dobách totalitního komunistického režimu v 2. polovině 20. století v Československu.

³⁶ Viz ústní sdělení.

³⁷ Více in Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*.

³⁸ O'Halloran, *Církev jinak*, s. 168.

³⁹ Konstantin – římský císař, 288? – 337 n.l.

v hierarchickou, institucionální strukturu a tuto podobu si víceméně zachovala až doposud.⁴⁰ Kunetka dodává:

„Dochází ke změně ekleziálního i liturgického paradigmatu: z domácí církve se stává lidová, masová církev. Večeře Páně jako hostina se přetváří v bazilikální liturgii, která má charakter shromáždění s velkým počtem účastníků. Pluralismus domácích církví je potlačen ve prospěch ortodoxie.“⁴¹

Paul Wess poukazuje podrobněji na tento chybný vývoj církve a pozdější legitimizaci takto vytvořené struktury. Svoboda, křesťanům zaručená vydáním Ediktu Milánského (r. 313 n. l.), znamenala postupně masový nárůst křesťanů⁴² a růst církve ve městech. Docházelo ke zvětšování místních obcí bez dělení na menší obce. S tím se automaticky začala vkrádat do společenství anonymita křesťanů a mizely sourozenecké vztahy. Oslovování „bratře“ se tak drželo pouze pro kněze a lid začal nazývat kněze „otcem“. Vývojem tak došlo k rozdělení na klérus a lid, a církve se stala obří institucí. Pro řadu lidí byla tehdy příslušnost k církvi módní záležitostí, atraktivitou byly i jisté společenské výhody při členství v církvi. „Model“ prvních křesťanů jako lidí riskujících svůj život pro víru ve vzkříšeného Krista, lidí pronásledovaných, mučedníků, vysublimoval.

Křesťanství během prvního tisíciletí získalo na jedné straně mnoho zájemců⁴³, na druhé straně se však udrželo velmi málo živých obcí. Upřímní neofyty tak měli omezenou možnost vrstát do víry uprostřed živého společenství.

Masovost nebyla udržitelná se vzdělaností a tak církve začali strukturálně držet ordinovaní a narůstala jejich moc. Oni „představovali“ ty, kteří byli vzdělaní. Masa pokřtěných byla vnímána ve věcech víry nedospělá a nesvéprávná. Dostala se tak do péče a pod vedení duchovních.

4.1.1 Patriarchální model církve

Inkulturací křesťanství do pohanského světa se církve začala přizpůsobovat společnosti. Hlavně v systému instituce, neb církve se zvětšovala a bylo tak potřeba masu nějak zorganizovat. Proč vymýšlet něco vlastního, odpovídajícího biblickému ideálu sourozenectví, když je možné si vypůjčit „myšlenky“ od světské společnosti? Došlo tak k posunu orientace do úplně jiného sociálně-kulturního rámce a byl převzat patriarchální model. Wess dokresluje, že jednotka tehdejší řecko-římské společnosti byl dům (*oikos*), který byl přesně hierarchicky uspořádán a veden otcem domu. (Srov. s opakem charismaticky svobodného, kolegiálního, rovnoprávného uspořádání malé obce.) Církve tak převzala nejen tehdejší státní feudální uspořádání, a ve středověku pak dále teologicky tuto tezi podpírala, ale i jeho myšlení, tj. jakýkoliv názor mimo oficiální církevní učení byl silou potlačován. Novozákonní ideál svobody byl tak zapomenut.

⁴⁰ O určitou změnu struktur se v dějinách církve snažili zakladatelé řeholních komunit, kteří si vztahů mezi bratry/sestrami cenili více než struktur.

⁴¹ Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*, s. 17.

⁴² Historické prameny mluví o 30 000 křesťanů v Římě kolem roku 250.

⁴³ Zaveden křest dětí – viz Augustinovské učení o dědičném hříchu.

4.2 Malé obce ve světě

To, že v České republice dnes není komuniální model církve většinově znám a realizován, neznamená, že se ve světě neuplatňuje. Po světě existují statisíce⁴⁴ takovýchto malých společenství, „základních buněk církevní struktury“⁴⁵. Profil těchto malých křesťanských společenství napříč celou Zemí nabízí kniha Jamese O'Hallorana *Církev jinak* (s. 171 – 241). Autor líčí, že v oblastech, kde mají silný smysl pro rodinu (Afrika, Jižní Amerika, obecně v zemích „třetího světa“), je takovéto žití církve v komuniu naprostou samozřejmostí a klade to do protikladu např. s evropským individualismem. Růst malých společenství/obcí ve světě v průběhu 2. poloviny 20. století je tak obnovou, znovunalezením zapomenutého dědictví církve.

4.3 „Církev v místě“

V textu výše jsem již několikrát vedle sebe postavila pojmy „místní církve“ a „obec“. Existuje mezi nimi nějaký rozdíl?

Podle Nového zákona, který terminologické rozlišování mezi celkem církve a obcí nezná, je každá místní církev v plném smyslu „církev (*ekklesia*) Boží“, „církev Kristova“, „církev Boží v Kristu“. Stejně i apoštol Pavel užívá pro každou jednotlivou místní obec výrazu „tělo Kristovo“. Rýsuje se nám tu tak model existence mnoha církví, které jsou vzájemně propojené do sítě, a tvoří tak jednu církev – jeden Boží lid (tzv. horizontální strukturální vztah místních církví). Absolutisticko-monarchistický (pyramidální) model církve již není proklamován. Církev není tam, kde je kostel, kaplička; církev je tam, kde se lidé scházejí, aby slyšeli Boží slovo a slavili eucharistii. Takto pojmu „místní církve“, jako eucharistické obce s předsedajícím knězem, rozumí Jorissen.⁴⁶ 2. VK přijal ovšem tento novozákonní pohled jen dílčím způsobem tak, že pod pojmem „místní církve“ chápe jen „biskupskou“ místní církve (= diecézi).

Jorissen na základě toho zdůrazňuje, že „každá místní obec realizuje celou eklesialitu církve, ovšem jen v otevřenosti vůči společenství se všemi ostatními, jež ve svém celku nejsou ničím jiným, než tím, co každá jednotlivá představuje sama pro sebe: jeden lid Boží jako jedno tělo Kristovo.“⁴⁷

⁴⁴ Např. data z roku 1999 – Spojené státy: 37 000 společenství, Kanada: 7 200 – 7 500. In O'Halloran, *Církev jinak*, s. 172.

⁴⁵ O'Halloran, *Církev jinak*, s. 171.

⁴⁶ Jorissen své tvrzení dokládá biblickými argumenty, které se opírají o nerozlišenost biskupské a kněžské služby v novozákonních textech. Rozdíl v kněžském a biskupském svěcení není co do svátostné podstaty zásadní. Obojí je účastí na jediném kněžství Kristově. Rozdíly jsou však v jurisdikční pravomoci. Ve svém článku uvádí tři příklady: 1. Svátostné zmocnění udílet rozhřešení při svátosti smíření získává kněz svěcením, ovšem k uplatnění tohoto zmocnění potřebuje jurisdikční pověření ordináře (zpravidla biskupa). 2. Zmocnění birmovat získává kněz také svěcením, ovšem aby tak mohl sloužit, potřebuje souhlas biskupa. 3. Až do tridentského koncilu mohl kněz s papežským svolením světit další kněze. (viz Jorissen, *Církev jako communio*, s. 136.)

⁴⁷ Jorissen, *Církev jako communio*, s. 133.

Nemáme tu tedy už „jenom“ představu církve jako společenství slova a svátosti, ale církve jako společenství místních církví vzájemně komunikujících ve slově a svátostech.⁴⁸ Místní církví je tak, dle Jorissena, po vzoru raně křesťanské tradice chápáno každé společenství, které slaví eucharistii. Sjednocujícím pevným bodem místních církví je pak biskup. On je garantem jednoty místní církve s univerzální církví. Místní církve tak plně reprezentuje církev univerzální.

„Církev v místě“, která ale existuje a trvá jen skrze vazbu v komuniální jednotě církve jako *Una Catholica*. Univerzální církev tak není sumou jednotlivých místních církví a místní církve nevznikají vydělením z církve univerzální. Každá místní církev (ať už v Praze, či v Domažlicích, v Bombaji, či v Izmiru) je tak konkrétním místem univerzální církve a představuje tak jednu Boží církev. A naopak. *Una Catholica* dosáhne plnosti své katolicity jen skrze „svornou mnohost místních církví“.⁴⁹ A O'Halloran dodává, že světová církev, ona *Una Catholica*, není federací lokálních církví.

S výše řečeným ještě doplním postřeh profesora Kunetky, který říká, že „výraz *'na jednom místě'* je snad nejstarším označením liturgického prostoru“⁵⁰.

Na otázku tak můžeme odpovědět, že není rozdíl mezi pojmem místní církev a obec.

4.4 Další charakteristiky malé obce

Vznik obce nastává většinou na základě svobodné iniciativy věřících. Biskupové mohou (by měli!) inspirovat a podporovat tyto snahy. Nelze však obec nařít shora. Je nutné vzít tuto myšlenku „křesťanského bytí“ za svou. Jak být církví? Začít věc uskutečňovat a tím se tak učit, co znamená a obnáší „být církví“.

Křesťané v obci se většinou odlišují nejen věkem, sociálními podmínkami, pohlavím. Věří, že jim dané společenství bylo darováno Bohem a směřují, aby jeho trvání bylo dlouhodobé, snaží se o vytvoření vzájemných hlubokých vztahů. Budování této vzájemnosti nelze bez společného sdílení. Sdílení víry, liturgie, nápadů, vize, zodpovědnosti, dobrých skutků a O'Halloran též zdůrazňuje i sdílení hmotného majetku. Alfa omegou je ukotvenost společenství v modlitbě, Písmu, eucharistii, reflexi a smíření. Dobré sdílení jde ruku v ruce se schopností si vzájemně umět naslouchat.

Salesián James O'Halloran vyjmenovává jako základní prvky malých křesťanských společenství – vzájemnost, spiritualita, realita, závazek a angažovanost, komunikace.⁵¹ Důraz na závazek znamená vzetí vážné zodpovědnosti všech členů za danou místní církev. Toto by nemělo být rysem jen křesťanů v malé obci, ale je to úkol, který pro všechny

⁴⁸ Viz LG 26, 1: „Tato Kristova církev je opravdu přítomna ve všech zákonitých místních shromážděních křesťanů.“ A liturgická konstituce, č. 42: „Mezi nimi (jednotlivými obcemi) mají přední místo farnosti, zřízené v jednotlivých místech pod vedením duchovního správce, zastupujícího biskupa. Tyto obce představují do jisté míry celou viditelnou církev, žijící po celém světě.“ (příp viz LG 23,1: „v nich existuje a z nich (in et ex) se skládá jedna a jediná katolická církev“)

⁴⁹ Srov. LG 23,4.

⁵⁰ Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*, s. 192.

⁵¹ O'Halloran, *Církev jinak*, s. 69.

křesťany vyplývá ze křtu. Nejen celoživotně usilovat o dorůstání zralého lidství „dokud nedospějeme všichni k jednotě víry a plného poznání Syna Božího, v dospělého muže, v míru postavy Kristovy plnosti“ (Ef 4,13), ale i mít zodpovědnost za svěřenou a darovanou církev. O'Halloran ještě dodává, že pro člena malé obce má význam nutnost uvědomovat si svoji vizi.

Konflikty ve společenství jsou nevyhnutelné. Proto společenství se buduje vždy znovu a znovu, a to cestou usmiřování. Slavení svátosti smíření se často neděje pouze individuálně (model „kající-k-zpovědník“), ale ve společenství, neboť obrácení jednotlivce vždy potřebuje znovupřijetí a potvrzení druhými. (více dále v textu – viz jednotlivé druhy liturgií malé obce) O'Halloran píše o snaze o budování Božího království v obci na základě dobroty, harmonie, spravedlnosti. Pojmu spravedlnost rozumí, že dle Bible a církevní tradice to znamená mít správné vztahy – sami k sobě, k Bohu, k bližnímu a k životnímu prostředí.

Církev je svátostí Krista, církev Krista v tomto světě zpřítomňuje. Ježíš již není přítomen ve svém těle, ale je přítomen právě skrze církev. Můžeme ho tak vidět, zažít ve společenství. („Nebot' kde jsou dva nebo tři shromážděni (v mé jméno), tam jsem já uprostřed nich.“ Mt 18,20) A toto „tajemství“ by nemělo být zahaleným pokladem přístupným jen pro příslušníky církve, ale toto je velkým úkolem všech křesťanských obcí/křesťanů navenek – svědčit o křesťanství, o zmrtvýchvstalém Kristu, ukazovat křesťanský život. Tj. obec tu není jen k radosti svých členů, pro své členy navzájem, ale obec má vycházet k světu.

Wess shrnuje: „Cílem jsou obce lidí, kteří přijali Boha v jeho Slovu, tím se zrodili z Boha a stali se syny a dcerami Božími (podle J 1,12n) a bratry a sestrami Ježíše Krista. Takoví pak budou schopni působit i jako kněží.“⁵²

Koinonie, liturgie, diakonie, martyrie. Čtyři znaky církve, čtyři znaky obce. Podívejme se nyní blíže na rysy pokoncilní liturgie.

⁵² Wess, *Všichni jste bratři*, s. 176.

5 Fundament liturgie po 2.VK

Jádro mého pojednání o liturgii malé obce je v souladu nejen s eklesiologií 2.VK, ale i liturgickou reformou, kterou koncil inicioval. Proto se v této kapitole krátce dotknu tohoto tématu.

Původní antický pojem *leiturgia* - liturgie⁵³, znamenal konání, které je prospěšné všemu lidu. Aby i dnes byla liturgie všem shromážděným prospěšná, je potřeba, aby jí všechen lid rozuměl, aby byla pro všechny, aby byla živou, život dávající. Tyto úkoly si za své vzali koncilní otcové na 2.VK při tvorbě Konstituce o posvátné liturgii - *Sacrosanctum Concilium*⁵⁴, kterou pozitivně vygradovala snaha různých liturgicko-reformačních hnutí předchozích desetiletí.

Hlavním smyslem liturgických reforem bylo znovuobjevení původní římské liturgie (krátký historický exkurz dále v textu – viz 5.1) a odstranění pozdějších nánosů, ke kterým během času došlo, především působením liturgických vlivů franckých⁵⁵. Ty z hlediska starokřesťanského římského chápání liturgie zatemňovaly původní stavbu liturgie a nedávaly vůbec žádný smysl. Obecně byla snaha o obnovu rozmanitosti v církvi, odstup od „liturgické stabilizace“ a návrat k „liturgické improvizaci“⁵⁶, a hlavně, snaha o to „dělat liturgii společně“. Obec věřících se před 2.VK během liturgie jen „účastnila“⁵⁷ – naslouchala a většinou ničemu nerozuměla (liturgickým jazykem byla latina).⁵⁸ Význam shromážděné obce byl ztracen. Lidé se během bohoslužby zaměstnávali soukromými modlitbami, společnou modlitbou růžence, v lepším případě zpěvem písní, aj. (rozvoj privátních forem zbožnosti) Jandejsek dodává, že „při bohoslužbě už nešlo o celebraci víry shromáždění, ale o celebraci pro shromáždění“⁵⁹. Eucharistie již nebyla vnímána jako společné díkůčinění, ale byl kladen extrémní důraz na obětní povahu mše (kněz = obětník)⁶⁰ a na individualizaci eucharistie, kdy společné slavení nahradila soukromá zbožnost.

Na základě nastínění výše tak mohu shrnout, že hlavní „myšlenkové“ změny druhovatikánských reforem liturgie jsou:

- Preferování národního jazyka v liturgii.

⁵³ Lat. *laos*=lid, *ergo*=činění, konání

⁵⁴ Schválena 4. 12. 1963. Jednou z významných inspirací pro konstituci byl dokument *Ordo romanus primus*, který obsahuje detailní popis římské stationární velikonoční liturgie z období přelomu 7. a 8. století.

⁵⁵ V raném středověku se římská liturgie prosadila také ve Francii, západních německých zemích a v Nizozemí. Tím došlo k zanesení římské liturgie o galikánské tradice, např. zavedení soukromých modliteb celebrujícího kněze, které se modlily potichu, např. cestou ze sakristie k oltáři, během chození u oltáře, atd. Navíc se časem rozšířila představa, že mešní liturgie je jakoby dramatickým představením Ježíšova života, zejména jeho utrpení, smrti a vzkříšení. Tento „alegorický výklad mše“, kterým bylo možno přiblížit také „přítomnému“ lidu nesrozumitelnou liturgii, se vyskytuje i v *Summa Theologiae* Tomáše Akvinského. In Pesch, *Druhý vatikánský koncil*, s. 108-109 a s. 374-375.

⁵⁶ Srov. Noska M., *Transformace eucharistie ve čtvrtém století*. Getsemany, Sít', Praha, únor 2006, 169, s. 35.

⁵⁷ Liturgie před 2.VK je dílem liturgické reformy papeže Pia V.. V roce 1570 byl vydán Římský misál – *Missale Romanum*.

⁵⁸ Srov. Pesch, *Druhý vatikánský koncil*, s. 113.

⁵⁹ Jandejsek P., *O církvi a liturgii*. Getsemany, Sít', Praha, červen 2000, 107, s. 139.

⁶⁰ Text eucharistické modlitby, v němž byl podle této ideologie zakotven obětní charakter mše, se dlouho považoval za tajný dokument, který se nesměl věřícím vyjevovat.

- Znovuobjevení liturgie slova jako rovnocenné formy s liturgií eucharistickou.
- Subjektem liturgie je opět společenství věřících, nové sebeepochopení kněze - konec bohoslužby kleriků. (Liturgie je opět považována za slavení víry konkrétního společenství; jde o slavnost celé obce.)
- Odprivatizování nejen eucharistické liturgie, ale i dalších liturgických forem (zejména svátostí).
- Nová věčnost liturgie - konec pojetí liturgie jako „mysterijní hry“.
- Slavení liturgie čelem k lidu, umístění oltáře co nejbližší k věřícím.
- Prostor pro větší pestrost forem, volnost liturgické tvorby⁶¹.
- Konec chápání liturgie jako jeviště, na němž se lze nějak seberealizovat z mimoliturgických příčin.

Katolický liturg Klemens Richter trefně shrnuje, že „koncilu nešlo o výměnu liturgických knih, ale o nového ducha.“⁶²

5.1 Pár poznámek k historickému exkurzu vývoje podoby eucharistie

Na konci 19. století a během století dvacátého byla nalezena řada dokumentů⁶³ osvětlujících podobu slavení eucharistie v prvních staletích křesťanství. Jedním z významných historických pramenů je *Ordo romanus primus* (dále v textu jen ORI)⁶⁴, který obsahuje detailní popis římské stationární velikonoční liturgie z období přelomu 7. a 8. století, včetně papežského průvodu z Lateránu do S. Maria Maggiore. Tento spis patří k jedné z mnoha inspirací, která vedla koncilní otce ke zdárnému vytvoření liturgické reformy 2.VK. Reforma Pavla VI. si vzala za vzor právě toto období liturgie, i když v něm šla i do dřívější doby a v němž zůstala této době dlužna.⁶⁵ Nepraktické na převzetí ORI pro obnovu liturgie 2.VK je, že vzorem pro běžné bohoslužebné slavení se stala honosná papežská liturgie s mnoha liturgickými službami. Na druhou stranu, s ohledem na historický vývoj dále ve středověku, je přes poměrně „pompézní“ obřad v ORI⁶⁶

⁶¹ V liturgických předpisech se to např. projevuje formulací, že kněz má „těmito nebo podobnými slovy“ (*his vel similibus verbis*) věřící pozdravit, pozvat apod. Následující text je tedy pouze návrhem, nikoli předpisem.

⁶² Richter K.: *Liturgical Reform as the Means for Church Renewal*. In Haussling, A. (ed.): *The Meaning of the Liturgy*. Collegeville, Minnesota, 1994. In Jandajsek, *O církvi a liturgii*, s. 140.

⁶³ Např. spis Didaché – objeven v roce 1873 knězem ortodoxní církve a pozdějším metropolitou Nikomedie Filotheem Bryenniosem v knihovně kláštera Svatého hrobu v Konstantinopoli; anafora Addaje a Mariho - nejstarší rukopis je syrský a byl objeven W. F. Maccombrem v kostele Mar Esaya (Mossul) a zveřejněn v roce 1966. Datovaný je do 10. – 11. století; Justinova Apologia, či Hippolytovi připisovaná Apoštolská tradice.

⁶⁴ *Ordo romanus primus* byl znám po celou dobu od svého vzniku, byl přepisován a v 17. století byl vydán knižně.

⁶⁵ Blíže rozbor ORI např. Kopicová I., *Vliv Ordo romanus primus na liturgické reformy 2. vatikánského koncilu*, Seminární práce z předmětu Liturgická teologie, Teologie křesťanských tradic, Institut ekumenických studií Praha, květen 2010, s. 6-8.

⁶⁶ Např. sedm akolytů se sedmi svícemi, aj. Oni reprezentovali 7 diakonií, ze kterých se Řím sestával.

(předsedající římský biskup se v té době pokoušel vyrovnat konstantinopolskému patriarchovi) liturgie přece jenom ještě poměrně strukturně jednoduchá.⁶⁷

Rozsáhlou, hloubkovou studii zaměřenou na slavení Večeře Páně v předkonstantinovské epoše předložil profesor Kunetka ve své knize *Eucharistie v křesťanské antice*. Analyzoval biblické (hlavně Sk a 1K) i mimobiblické prameny (viz citace č. 63) a pátral tak po strukturální podobě bohoslužebného setkávání křesťanů v raném období církve.

Po velikonočních událostech se křesťané začali shromažďovat z důvodů být spolu, vzájemně se podporovat a setkat se tak se zmrtvýchvstalým Ježíšem (viz 1K 1,9.10.16; Ga 2,9; Fp 1,5; 1J 1,3.6.7; Fm 6). Věřili, slovy Kunetky, že „liturgickým jednáním při slavení Večeře Páně se navazuje společenství a jednota s Kristem a ostatními“⁶⁸ (viz 1K 10,17), a brali vážně odkaz Poslední večeře Ježíše se svými učedníky, kdy jim odkázal, že chléb a víno, které běžně znali ze svých hostin, je *tělem, které se vydává a krví, která se prolévá za vás a za mnohé*, a že tak mají i oni dále tento ritus konat *na jeho památku*.

Kunetka svým bádáním dochází k rozdělení Večeře Páně dle podoby slavení na Jeruzalémský typ a Pavlovský typ. Jeruzalémský typ Večeře Páně je převážně realizován v židokřesťanském prostředí. Vývoj Večeře Páně se tak dá rekonstruovat z židovské hostiny a tradičního žehnání (*berachot*) pokrmů, chleba (*birkat ha-moci*) a kalicha (*birkat ha-mazon*).⁶⁹ Struktura „Pavlovy“ Večeře Páně se dá odvodit od textů 1K 11 a 14. Obecně se dá říci, že se v tomto případě křesťané scházeli k domácímu večernímu jídlu, po kterém následovala „bohoslužba slova“. Měla tak jisté prvky antického symposia.

Z výše řečeného vyplývá, že liturgie Večeře Páně byla dlouhou dobu spojena se skutečnou společnou hostinou s cílem se též nasytit. U Justina (*Apologia*, sepsaná v letech 150 – 155) můžeme říci, že eucharistie se již neslaví v rámci hostiny.⁷⁰ To potvrzuje dále text Apoštolské tradice (*Traditio Apostolica*, dříve připisován Hippolytovi)⁷¹ a navíc již klade důraz na modlitbu pronášenou nad přinesenými dary chleba a vína.⁷² Tato eulogie však, dle Kunetky, ještě nebyla brána jako normativní, ale

„v žádném případě není nutné, aby (biskup) pronášel tatáž slova, která jsme užili, jako by se je naučil nazpaměť, spíše se má každý modlit podle svých schopností. Je-li někdo schopen pronést

⁶⁷ Bohužel nevíme, jak v té době vypadala římská liturgie, které předsedal presbyter.

⁶⁸ Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*, s. 47.

⁶⁹ Více in Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*, s. 109 – 121. Nebo in Di Sante C., *Židovská modlitba – K počátkům křesťanské liturgie*, OIKÚMENÉ, Praha, 1995, s. 38 - 52.

⁷⁰ Viz Didaché (vznik kolem roku 100) – texty kapitoly 9 a 10 ještě potvrzují spojení eucharistie s jídlom, text v kapitole 14,1 už tak jednoznačný není.

⁷¹ P. Bradshaw, M. E. Johnson a L. E. Phillips v r. 2002 vydali monografii *The Apostolic Tradition (The Apostolic Tradition: a Commentary / by Paul F. Bradshaw, Maxwell E. Johnson, and L. Edward Phillips; edited by Harold W. Attridge, Minneapolis, MN: Fortress Press, 2002)*, ve které prokázali, že spis vznikl v 3.-5. století.

⁷² Anafora TA představuje nejstarší vrstvu spisu – David Holeton říká, že možná pochází již z konce 2. století. (viz ústní sdělení)

slavnostní modlitbu, je dobře. Jestliže někdo přednáší krátkou modlitbu, nebraňte mu v tom. Jen se má modlit ve shodě s pravou vírou⁷³.

Liturgická pluralita je stále živá.

Oddělení hostiny od eucharistie je jedním z rysů změny liturgického slavení na přelomu 1. a 2. století. Druhou důležitou skutečností v tomto období je spojení původně samostatných *berachot* nad chlebem a vínem v jedinou eucharistickou modlitbu.

Ve většině historických dokumentů je slavení eucharistie spojeno s naukovým blokem, dnešní blok slova. Zprávy z poloviny a závěru 2. století dosvědčují i spojení slavení eucharistie s jinými svátostmi. Např. udělování křtu (u Justina v Apologii I, 65), biskupskou ordinaci a obřady iniciace (v *Traditio Apostolica*).

Zajímavé je také sledování vývoje těch, kteří se mohli zúčastnit eucharistického slavení. Dle biblických textů Ježíš stoloval s celníky, prostitutkami. V Pavlovských textech 1K 14,23-25 se uvádí, že do shromáždění mohli přijít i nevěřící nebo nezasvěcení. Didaché (9,5) i Justin ve své Apologii (66,1) již zmiňují pouze pokřtění ve jménu Pána. Didaché se odvolává na Ježíšovo slovo: „Nedávejte psům, co je svaté.“ (Mt 7,6) Eucharistické slavení v církvi se tak stává určitým uzavřeným děním s omezenou účastí.

Jednotlivé texty liturgie z různých období dějin církve v sobě nesou pro nás cenné představy o tom, jak liturgii tehdy slavily generace křesťanů před námi. Liturgie je tak jakýmsi mostem spojujícím porozumění znamení spásy u současníků a u křesťanů minulosti. Lpět nekriticky na určité dějinně podmíněné formě a považovat ji za normativní pro všechna následující období je však špatnou představou.

Po shrnutí hlavních důrazů liturgické reformy 2.VK a krátkém exkurzu mezi historické prameny, jež jsou životodárným podhoubím výsledné reformy, se již můžeme přesunout k samotnému jádru této bakalářské práce.

⁷³ Hippolyt, *Traditio apostolica* (TA) 9 in Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*, s. 173.

6 Liturgie malé obce a moje zkušenost s ní

O jakou liturgii půjde? Liturgické formy (nejen) malé obce jsou velmi pestré. Klasické římské dělení liturgie je na denní modlitbu, eucharistickou liturgii, liturgie svátostí a liturgie žehnání. Ve své bakalářské práci se omezím na eucharistickou liturgii a liturgii smíření.

Protože jsem členkou římskokatolické malé obce *Společná cesta*⁷⁴, na dalších řádcích a stránkách bych se ráda podělila o svoji zkušenost se slavením v této formě církve. To, o co se snažíme, je uplatňovat principy a závěry posledního koncilu a uvádět tak komuniální eklesiologii v praxi. Není to tedy žádné novum, experiment, výmysl, ale je to snaha o konání církve tady a teď v duchu 2.VK s vědomím, že nebude-li při díle Hospodin, bude naše konání plané.

Aby obec byla obcí, kde lidé navzájem nesou své životy, je dobré se společně scházet k modlitbě nad Božím slovem, která je spojená i se vzájemným sdílením vlastních příběhů zúčastněných a je tak již přípravou na eucharistii. Proto ještě krátce pár slov k realizaci pravidelné týdenní modlitby v naší obci.

6.1 Týdenní modlitba

Touha vytvářet církev nás vede k společnému scházení, abychom se navzájem více poznávali, sdíleli své životy a společně se modlili nad Božím slovem. Vzájemné přátelství je předpokladem společného slavení. K modlitbě se tak scházíme v určitý čas jedenkrát týdně. Večer je koncipován tak, že nejprve se postupně každý z nás sdílí, co od minulého setkání prožil a za co by chtěl v následující modlitbě děkovat a za co chce prosit. Poté pokračujeme čtením jednoho textu z Písma a krátkým zamyšlením nad zazněným, které si připravuje moderátor modlitby. (Výběr textu není pevně stanoven. Bývá zvykem, že si moderátor vybírá buď ze čtení předchozí, či následné neděle, nebo si vybere některé ze čtení, které připadá na daný den.) Poté je modlitba koncipována do třech bloků – chvály, díky a prosby, ukončená modlitbou Páně. Následuje agapé. Setkání je otevřené všem zájemcům.

6.2 Eucharistická liturgie

Eucharistie je vrcholem každého liturgického slavení. Je to díkůvzdání „za“ a současně slavení jednoty. Je to vrchol církevního komunია, komunია s Bohem a mezi slavícími navzájem, střed života církve. Eucharistie je obrazem jednoty různých společenství. Vypůjčím si opět slova Hanse Jorissen, který toto komentuje: „Církev jako společenství těch, kdo komunikují ve slově a Těle Kristově, a tak se stávají jedním jakožto tělo tělesného slova.“⁷⁵ Tj. církev je dle Jorissen lidem Božím jako tělo Kristovo. Při svých úvahách cituje 1K 10,16b-17: „A což není chléb, který lámeme, společenstvím (koinonia, communio) těla Kristova? Protože je jeden chléb, jsme jedno tělo, ač jsme mnozí, neboť všichni jsme toho jednoho chleba účastni.“ A slovy Josepha Ratzingera tuto perlu ještě vylešťuje tak, že „církev je lidem božím, který žije z těla Kristova a v eucharistické slavnosti se tělem Kristovým

⁷⁴ Více informací např. na [online] (cit. 27. 3. 2013) URL: www.rkckomunio.cz.

⁷⁵ Jorissen, *Církev jako komunio*, s. 9.

stává⁷⁶. Jinými slovy je eucharistie eulogické anamneticko-epikletické dění, kdy Bůh říká dobrá slova nám a my říkáme dobrá slova jemu.

Každá svátost se děje v církvi, která je reprezentovaná konkrétní obcí. Slavení svátostí patří k jednomu ze základních smyslů existence obce. Netýkají se jen toho, kdo je přijímá a toho, kdo jimi slouží, ale celé obce. Soukromé individuální slavení (např. smíření ve zpovědnici, křest mimo slavení celé místní církve, svátost nemocných jen ve dvou) zatemňuje smysl svátosti a může evokovat, že se jedná o magické úkony.

Místem slavení eucharistie je společenství. O'Halloran se ve své knize sdílí: „Přece však až příliš často pocítuji, ..., že shromáždění je utvářeno srostlými jednotlivci, kteří to všechno dobře míní, nicméně i tak zůstávají samostatnými individui.“⁷⁷ Křesťanská obec a liturgie tak patří neoddělitelně k sobě. Pavel Hradilek píše:

„Bez obce by liturgie přestala být společným dialogem s Hospodinem a vzájemným sdílením víry a stávala by se pásmem slova a hudby, někdy doplněným několika nepřiliš srozumitelnými kouzelnickými triky. Bez liturgie by obec přestala být viditelným Kristovým tělem, znamením, že se spása v tomto světě děje, a zůstala by zájmovým sdružením, které např. na rozdíl od zahrádkářů nemá jasný předmět činnosti.“⁷⁸

Mezi hlavní znaky (nejen) eucharistické liturgie malé obce bych jmenovala tyto - všichni zúčastnění jsou zapojeni dle svých charismat a služeb (tzv. *participatio actuosa fidelium* = činná účast věřících), s vědomím všech slaví celá obec, ne jen předsedající, před nedělí probíhá příprava liturgie (např. v užších v týmech, apod.). Na tyto jednotlivé body se dále podívám blíže, ale budu se věnovat i jiným skutečnostem (např. forma přijímání, liturgický prostor, pár poznámek zazní i k bloku slova).

6.2.1 Služby v liturgii

Rozdělení služeb v liturgii má nejen význam praktický, ale i teologicko-ekleziologický. Ukazuje na skutečnost, že církev je tělo složené z mnoha údů, v němž každé má své nezastupitelné místo a úkol. Služby jsou rozděleny na základě charismat shromážděných v obci. Slovy konstituce SC připomenu ještě jednou uplatňovaný princip subsidiarity – „každý účastník liturgického dění koná v rámci své funkce solum et totum - tj. pouze to, co mu přísluší, ale zároveň všechno, co mu z povahy věci a liturgických předpisů náleží“ (čl. 28). Kunetka trefně přizvukuje, že princip subsidiarity „nedovoluje liturgickou „abstinenční“ („já nic nechci konat“) a zakazuje však také liturgickou „přebujelost“ na úkor druhého („já to vykonám všechno sám“)⁷⁹.

Sám rozděluje služebné role do třech skupin – služba celého shromáždění, služba předsedajícího a služby zvláštních služebníků.

⁷⁶ Jorissen, *Církev jako communio*, s. 132.

⁷⁷ O'Halloran, *Církev jinak*, s. 50.

⁷⁸ Hradilek P., *Liturgie v malé obci*, Getsemany, Sít', Praha, únor 2009, 202, s. 30.

⁷⁹ Kunetka F., *Služby v liturgickém shromáždění*, Getsemany, Sít', Praha, červen 1997, 074, s. 133.

6.2.1.1 Služba předsedajícího

Začněme službou předsedajícího. Dle druhu liturgie náleží biskupovi, knězi, jáhnovi⁸⁰, příp. i pověřenému laikovi.⁸¹ Předsedající je ten, který řídí liturgii, neznamená to však, že provádí vše. Výhradně mu patří služba pronášení orací a eulogických modliteb, které však nepronáší sám za sebe, ale jménem celého shromáždění (proto gesto rozpjatých rukou). Charismatem předsedajícího by mělo být i koordinování činnosti ostatních služebníků k jednotě a harmonii celého shromáždění.

6.2.1.2 Ministeria

Podívejme se nyní na služby zvláštních služebníků (tzv. *ministeria*). Za nejpodstatnější považují zdůraznit, že daní služebníci nekonají svoji službu jen za sebe, ale za celý shromážděný lid (viz služba předsedajícího). Minimálně od středověku byla rozšířena představa, že tito služebníci jen zaskakují za kněze (a samozřejmě jen muži).⁸² Konstituce SC se proti tomuto porozumění však vymezuje a v článku 29 mluví o „*verum ministerium liturgicum*“ (tj. skutečné liturgické službě). Službě, která nezastupuje předsedajícího, není jen na služebníka delegována, „zapůjčena“, ale jedná se o službu, která je autenticky vykonávána na základě křestního kněžství. Na základě výše řečeného by tak mělo být samozřejmostí, že tyto služby jsou udělovány po 2.VK mužům i ženám.

Po objevení charizmat pro tyto služby u jednotlivých členů obce a po souhlasu služebníků s udělením ministeria, jsou ministeria ustanovena liturgickým obřadem. Ministeria jsou tak chápána jako viditelné znamení charizmat, kterými jednotlivě Duch svatý vybavil členy obce ve prospěch jejich církevního společenství a často i mimo ně. Služebníci tak mají sloužit obci při jejím úsilí o potěšující i povznášející liturgii, martyrii, diakonii a koinonii. Služba ministeria se tak děje celý život, nejen při liturgickém slavení.

V naší obci jsou využívána tato ministeria:

- Lektor – slouží Božími slovy, aby žilo v obci i mimo ni, vede tým na přípravu liturgie (viz dále), je pověřen přednášením textů Písma (kromě evangelia), nebo vybírá čtenáře.

Cituji z Římského pontifikálu:

⁸⁰ Např. bohoslužba slova, obřady křtu, sňatku, žehnání, pohřbu, obřady Velkého pátku, Denní modlitba církve, aj.

⁸¹ Kunetka k dějinnému vývoji předsedajícího říká: „Je příznačné, že v 1K a také např. v pozdější Didache není řeč o předsedajícím, tedy o tom, kdo slavení Večeře Páně vede. Pavel se při řešení problematiky obrací na celou obec. Změna nastává až ve spisech Ignáce z Antiochie (zemřel cca 117).“ In *Eucharistie v křesťanské antice*, s. 78. Dále volně cituji: „O předsedajícím shromáždění tak nemůžeme z biblických pramenů mnoho vyvodit. Roli předsedajících kromě majitelů (majitelek?) domů mohli zřejmě vykonávat apoštolé, episkopové, presbyteri, proroci, učitelé.“ Tamtéž, s. 82.

⁸² Srov. první tisíciletí v církvi – např. *Apoštolská tradice*, řecky psaný spis, který býval připisován římskému knězi Hippolytovi, popisuje hned několik ministerií – např. lektor, podjáhen. (*Poznámky k Apoštolské tradici - Dílo se zachovalo pouze v překladech - latinském a v některých orientálních jazycích. Na dlouhá staletí upadlo v zapomnění. Znovuobjeveno bylo až koncem 19. století a odborné práce o něm vychází až v průběhu 20. století. Spis dává nahlédnout do různých oblastí tehdejšího církevního života. Vznikal v průběhu konce 2. až do 5. století.*)

"Lektor at' je si vědom úkolu, který přijal, a snaží se ze všech sil a s použitím vhodných prostředků den ze dne stále víc přilnout k Písmu svatému a stále je hlouběji poznávat. Tak se stane dokonalejším učedníkem Pána."⁸³

- Akolyta - je ustanoven ke službě oltáře a rozdělení eucharistie, podávání eucharistie dětem, donášení eucharistie nemocným.

Cituji z Římského pontifikálu:

"Protože je akolyta zvláštním způsobem určen pro službu oltáře, at' se naučí všemu, co se týká slavení bohoslužby a snaží se pochopit její hluboký duchovní smysl, aby se tak denně cele obětoval Bohu a aby svým náležitým a uctivým chováním byl příkladem shromážděné obci. At' upřímnou láskou miluje tajemné Kristovo tělo neboli Boží lid, a v něm zvláště slabé a nemocné."⁸⁴

- Kantor – více viz dále v textu (kapitola 7.1).
- Ministerium zahraničí – péče o komunikaci s jinými společenstvími víry, o otevřenost své obce jiným obcím.

Další ministeria např.:

- Schóla - doplňuje službu kantora a podporuje zpěv celého společenství.
- Služba instrumentalistů – např. varhaník – doprovází zpěv lidí.
- Sakristán – pečuje o liturgický prostor.
- Služba katechezí/katechezí pro děti.
- Pastorační asistent.
- Služba ostiariáta (péče o konkrétní hosty).

6.2.1.3 Služba celého shromáždění

Záměrně ve výčtu jako poslední uvádím službu celého shromáždění. Důvodem není hierarchické rozdělení služeb (!), ale spíše právě na závěr zdůraznit tu službu, na kterou se většinou v seznamech zapomíná. I dnes je řada věřících, kteří dokážou za služebníky liturgie vyjmenovat jen kněze, ministranty, varhaníka a příp. i kostelníka.

Služba celého shromáždění plyne z křestního kněžství. Shrnula bych ji slovy „aktivní bytí při slavení a vědomé zúčastnění se“. Zahrnuje naslouchání četbě Písma, odpovědi na modlitby, pronášení jiných modliteb (Otče náš, úkon pokání), zapojení do dialogů mezi předsedajícím a společenstvím, aklamace, zpěv anafor žalmů, procesionálních zpěvů (tj. vstupní zpěv, zpěv k evangeliu, zpěv k přinášení darů, zpěv k přijímání, závěrečný zpěv), zpěv nebo recitace ordinária, ale i posvátné mlčení, Vyznání víry, a jednou z nejzásadnějších služeb je pronášení přímluv.

⁸³ *Římský pontifikál*, odst. V. apoštolského listu Pavla VI. *Ministeria quaedam*, ČBK 2008, s. 436.

⁸⁴ Tamtéž, odst. VI., s. 437.

6.2.2 Liturgické týmy

Naše pražská část obce má dva liturgické týmy, které se v přípravě liturgií střídají. Eucharistii slavíme dvakrát měsíčně, takže vždy jednou v měsíci se náš tým setkává mimo pravidelné společné pondělní modlitby obce k přípravě liturgie nadcházející neděle. Během setkání společně čteme biblické texty dané neděle/slavnosti, meditujeme nad nimi a rozdělujeme si služby, které každý člen týmu během liturgie bude mít. Tým je moderován lektorem, u kterého bylo nalezeno toto charisma a jenž tuto službu pro obec přijal za svou. Většinou je teologicky vzdělán, aby nápady přítomných doplňoval informacemi získanými ze studia komentářů, příp. porovnáváním různých českých překladů novožákonních knih s jejich zněním v „mateřské“ řečtině. Práce v týmu je však kolegiální.

Rozbor biblických textů provádíme postupem profesora Josefa Smolíka⁸⁵, který doporučuje při přípravě homilie, a tím i dalších částí liturgie, následující postup:⁸⁶

1. modlitba
2. přečtení biblického textu
3. formulace bezprostředních nápadů
4. porovnání překladů
5. sledovat varianty textu
6. sledovat kontext
7. sledovat paralely
8. projít konkordancie
9. přečíst komentáře
10. formulovat kazatelské nápady

Účelem tohoto rozboru je mj. nalézt téma liturgie postavené právě na biblických textech. Tým je takovou předchutí následného slavení, její předehrou. Rozcházíme se z něj nejen s přečtenými texty v hlavách, které nás pak doprovází až do neděle na každém kroku, ale odcházíme i s úkoly, které je potřeba obstarat, zařídit, aby nedělní liturgie mohla bez problémů probíhat. Mezi sebe si rozdělujeme tyto služby:

- Příprava homilie
- Příprava přímlov
- Příprava liturgie pro děti
- Příprava úvodu k liturgii
- Příprava úvodů ke čtením
- Zajištění a příprava lektorů
- Příprava díky
- Výběr zpěvů (ordinária, propria, žalm)
- Výběr, úprava či sestavení předsednických modliteb
- Příprava chleba, vína, nádob, výzdoby

⁸⁵ Evangelický teolog, duchovní Českobratrské církve evangelické, profesor a děkan Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze, po roce 1990 profesor na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Narozen 27. března 1922 Jičín, zemřel 4. února 2009 Praha.

⁸⁶ Hradilek P., *Liturgie slova*, Getsemany, Sít', Praha, leden 2002, 124, vložený dvoulíst.

- Podávání eucharistických způsob dětem a služba při podávání ostatním

Pro praktický přehled jednotlivých služeb a poznačení těch členů, které mají danou záležitost na starosti, máme vytvořenou tabulku tzv. „Plán západní liturgie“.⁸⁷ Tato tabulka i se zápisky z týmu je zaslána emailem i ostatním členům obce, aby se mohli též na společné slavení připravit.

6.2.3 Specifika slavení malé obce

Ve členění částí „běžné“ nedělní liturgie není v naší obci rozdíl od „mainstreamu“. Liturgie je rozdělena do úvodního bloku, bloku slova, eucharistického bloku a závěru. Po liturgii však následuje agapé – společný oběd a odpolední program.

6.2.3.1 Liturgický prostor

Na liturgii se nescházíme v sakrálních prostorech (kapličky, kostel, baziliky, apod.), ale v „domácích církvích“ po vzoru křesťanů prvních staletí. (viz *domus ecclesiae*, tj. dům shromážděné církve)⁸⁸ Důvodem rozhodně není protest vůči sakrálním stavbám a většinové praxi. Tato preference je dána historickým zvykem, neb Společná cesta je jednou z částí bývalé Pražské obce, která se za totalitního režimu ke slavení mohla scházet jen v ilegaltě, mimo veřejné prostory. Dalším praktickým důvodem je to, že všichni zúčastnění na liturgii sedí během celé bohoslužby kolem jednoho stolu. (Stojíme pouze při modlitbě Páně a ve stoje čtou lektorů Písmo.) Též pro přípravu následného společného oběda a odpoledního programu (beseda s hostem, sdílení, promítání, apod.) je výhodné toto „bytové“ uskupení.

6.2.3.2 Přijímání společně a současně

O eucharistii jako vrcholu slavení jsem již hovořila. Nyní bych se dotkla praktické stránky přijímání eucharistického chleba a vína, které se v naší obci realizuje podobným způsobem (chleba a vína) a stylem, že všichni přijímáme současně. Realizujeme to tak, že předsedající osloví jménem bratra/sestru, který/á sedí po jeho pravé či levé ruce, a podá mu/jí patenu s chlebem (používáme kvašený) a slovy „Tělo Kristovo“, na které oslovený/á odpovídá aktivně „Amen“. Vezme si chléb a podá patenu s chlebem se současným oslovením dalšímu a tak to jde dokola. Nakonec patena s chlebem doputuje opět k předsedajícímu a následně všichni přijímáme současně. Poté se směrem na druhou stranu podává kalich s vínem (analogicky se slovy „Krev Kristova“).

⁸⁷ Inspirace – viz např. [online] (cit. 5. 4. 2013)

URL: http://www.saintgregorys.org/worship/resources_section/231/, <http://www.liturgypanning.com/>

⁸⁸ „Před rokem 200 nemůžeme mluvit o žádné „křesťanské architektuře“, neb místnost určená v domus ecclesiae pro bohoslužbu nebyla sakralizována, ale byla stále užívána k profánním účelům. Křesťané v prvních staletích nikdy nepovažovali prostor pro shromáždění k bohoslužbě jako sakrální ve smyslu pohanského a také židovského chrámu. „Sakralita“ prostoru je vytvářena shromážděním křesťanů, kteří na daném místě slaví bohoslužbu. Křesťané prvních staletí stále cítili, že „sakrální“ a „profánní“ je propojeno, protože spojení Božího a lidského se uskutečnilo v osobě Ježíše z Nazareta.“ Volně citováno z Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*, s.194 – 217.

Šárka Grauová ve svém článku ukazuje na problém „samo-přijímání“ římskokatolických a husitských kněží, kteří si během eucharistie udělují přijímání zcela běžně sami sobě.⁸⁹ Odkazuje na práci Roberta F. Tafta, který bádá mezi starými latinskými, byzantskými, koptskými a syrskými prameny a došel k závěru, že po celý středověk na Východě ani na Západě nebyla eucharistie chápána jako něco, co by si mohl někdo sám brát, ale byla dávána a přijímána. Důvod vidí v tom, a cituje Tafta, „že takové přijímání stylem „beru si“ je „spíše něco, co konám já, než něco, co je konáno pro mě“.⁹⁰ Dávání a přijímání eucharistie je slovy Tafta „současně službou a sdílením a jako taková je vysluhována tomu, kdo ji přijímá, prostřednictvím někoho druhého“.⁹¹

Symbolika jednoho chleba (ne samostatných a oddělených hostií), který se během slavení láme, je obrazem jedné církve. Jednota obce je založena a vyrůstá z účasti na jednom chlebu, na chlebu Pánova těla. (Viz 1K 10,17)

6.2.3.3 Blok slova

Lekcionář

V naší obci pro výběr čtení používáme „tzv. Ekumenický lekcionář“⁹², který je hojně využívaný na severoamerickém kontinentě a v dalších anglicky mluvících zemích. Vychází z římskokatolického lekcionáře a asi z 80 % se s ním kryje. Obsahuje řadu drobných úprav, kterými jsou napraveny chyby, jež byly odhaleny dlouhodobým používáním římského lekcionáře. Jediná podstatnější odchylka se týká starozákonních čtení v době po Letnicích, kdy jsou voleny perikopy semikontinuálně, a nikoli pouze jako předobrazy k evangelium, jak je tomu v římském lekcionáři.⁹³

Český studijní překlad Bible

Z mnoha překladů Písma jsme si zvolili pro čtení během liturgií Český studijní překlad Bible.⁹⁴ Důvodem je jeho nejpřesnější překlad s „originálním“ textem. Během přípravy, při porovnávání různých překladů, používáme veškeré dostupné překlady – ekumenický, Kralickou Bibli, Bibli: Překlad 21. století, apod.

Úvody ke čtením

Smyslem úvodů ke čtením je v krátkosti vyzdvihnout hlavní myšlenku čtení, nebo dát text do širšího kontextu (historického, návaznost na okolní čtení v Písmu, apod.), nebo vysvětlit např. cizí/netypické slovo v textu, upozornit na zvláštnost textu, která by neměla naslouchajícím uniknout, apod.

⁸⁹ Grauová Š., *Symbolika přijímání*. Getsemany, Sít', Praha, únor 2009, 202, s. 37.

⁹⁰ Tamtéž, s. 37.

⁹¹ Tamtéž, s. 39.

⁹² *Revised Common Lectionary, The Consultation on Common Texts*. Nashville, Abingdon Press, 1992. [online] (cit. 20. 3. 2013) URL: <http://www.commontexts.org/publications/>

⁹³ Hradílek, *Liturgie v malé obci*, s. 32.

⁹⁴ Dostupné i [online] (cit. 27. 3. 2013) <http://www.biblecsp.cz/>.

Homilie

Další běžnou praxí je u nás skutečnost, že homilie není pronášena pouze ordinovanými služebníky, ale že tato část liturgie je svěřována mezi všechny křesťany obce s vědomím, že všichni pokřtění křtem přijali roli kněze, proroka a krále. Ordinovaným služebníkům jsou samozřejmě určeny předsednické modlitby.

Přímluvy

Druhou „nejvýznamnější“ službou během liturgie po přednesení homilie je příprava přímluv. Je historicky pozoruhodné, že během římské basilikální liturgie, v období 4. až 6. století, se přímluvy, modlitba věřících, z liturgie vytratily. Důvodem oproti domácímu prostředí titulů může být již větší počet lidí, kteří se ve stacionárních basilikách scházeli ke slavení a kteří se vzájemně blíže neznali. Intimita těchto modliteb shromážděných přátel tak vymizela. Na Západě přímluvy obnovila až reforma Pavla VI. po 2.VK.⁹⁵

V naší obci patří přímluvy do úst všem shromážděným (pokřtěným) a i dle liturgické reformy 2.VK není šťastné, když přímluvy jsou pronášeny jenom knězem. Ustálila se u nás struktura formy přímluv do třech oblastí. Modlíme se za věci, místa, se kterými sami nemůžeme nic udělat, které můžeme jen svěřit Hospodinu. Prosíme za svět (např. aktuální problémy a hrozby světa, přírodní a politické katastrofy, za místa bojů, válek a násilí, apod.), za církve (za pronásledované křesťany, za jednotu, za ekumenismus, apod.) a za bližní kolem nás (např. nemocné, v nesnázích, opuštěné, apod.).

Je smutné, že v řadě farností jsou přímluvy čteny z knihy „*Přímluvy*“, kterou vydala Biskupská konference České republiky v roce 1993.⁹⁶ O chabé úrovni knihy pojednává nejvýstižněji článek ekumenického teologa Waleriana Bugela⁹⁷. Apeluje na předsedající, kteří používají tuto knihu během slavení, aby se zamysleli nad obsahem modliteb. V článku ukazuje na řadu ekzeziologických, liturgických, sakramentologických a ekumenických chyb, nedostatků a nepřesných formulací, ke kterým jen stěží může pozorný a zúčastněný věřící říci své „Pane smiluj se“.

O poznání vyšší úroveň mají nedělní přímluvy zveřejňované na webu Arcibiskupství pražského⁹⁸ či „břevnovské“ přímluvy⁹⁹, jejichž autorem je Jan Růckl. Přímluvy z Arcibiskupství pražského jsou vždy koncipovány dle aktuálních problémů světa, církve a jsou tak vydávány každý týden. „Břevnovské“ přímluvy vychází z biblických textů konkrétního dne či neděle a lze je tak „použít“ opakovaně podle liturgického roku.¹⁰⁰

⁹⁵ Na Východě obec při přednášení přímluv zastoupil jáhen. Obec jen odpovídala aklamací.

⁹⁶ *Přímluvy*. Biskupská konference České republiky v nakladatelství Matice cyrilometodějské s.r.o. Olomouc 1993, sv. 1.

⁹⁷ Bugel W., *Přímluvy pod drobnohledem* in Teologické texty, 1996/2, s. 58 – 60. [online] (cit. 23. 3. 2013) URL: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/1996-2/Primluy-pod-drobnohledem/58>.

⁹⁸ Viz [online] (cit. 23. 3. 2013) URL: <http://ps.apha.cz/nedelni-primluy/>.

⁹⁹ Viz [online] (cit. 23. 3. 2013) URL: <http://brevnov.cz/CS/primluy/>.

¹⁰⁰ Více o „břevnovských“ přímluvách in Hradilek P., *Zajímavý zdroj inspirace – přímluvy z Břevnova*, Getsemany, Sít', Praha, červen 2009, 206, s. 164 – 167.

Obsah těchto přímluv je velmi potěšující. Je o sto osmdesát stupňů jinde, než přímluvy z roku 1993. V záhlaví textu je uvedeno „(všeobecná) modlitba věřících“. Během mší jsou tyto přímluvy čteny většinou jedním ministrantem. I když tak nejsou přímluvy postupně spontánně volány všemi věřícími ve shromáždění (důvodem může být právě neznalost této praxe/významu přímluv, ostych v neznámém společenství, obtížná realizace v obrovském sakrálním prostoru a s tím tak spojená nesrozumitelnost modlitby všem), musím říci, že při slavení ve farnosti, kde „používají“ tyto přímluvy, s radostí nechávám zaznít své „Amen“.

Díky

Na závěr eucharistického bloku, před předsednickou modlitbou po přijímání, společně děkujeme Hospodinu za jeho dary, setkání, skutečnosti. Tato modlitba též patří do úst všech pokřtěných.

Kromě textu čteného je neméně důležitý během slavení i text zpívaný a výběr tak liturgických zpěvů, ať již ordinárií či proprií. Tomuto tématu se budu věnovat až v další, sedmé kapitole, kde bych se též ráda podělila o svoji zkušenost s kantorstvím v naší obci. Nyní ještě přiblížím podobu našeho slavení liturgie smíření.

6.3 Liturgie smíření

„Vyznání hříchů před bratrem na jedné straně, obrání před sebeklamem, na druhé straně slouží i jistotě Božího odpuštění.“¹⁰¹

„Vyznávejte hříchy jeden druhému a modlete se jeden za druhého, abyste byli uzdraveni.“ (Jk 5,16) Hřích je svobodné a vědomé „ne“ vůči Hospodinu, zradou Bohem darovaného povolání, zradou v následování Krista. Jan Konzal dodává, že „hřích je onemocnění mých vztahů, mého nazírání, nevěností vlastním základním rozhodnutím.“¹⁰² Svátost smíření je setkáním s Bohem na naší životní pouti. Nejde o „očistnou sprchu“, ale o poznání naší slabosti a zároveň přijetí Boží milosti. Bouše dodává:

„Nebot' odpuštění neznamená, že můj hřích je zničen; co se stalo, nelze napravit. Odpuštění znamená, že jsem přijat a že je mi dána možnost přesto, že jsem ublížil a že jsem hříšník.“¹⁰³ (viz „Stačí ti má milost, neboť má moc se dokonává ve slabosti.“ 2K 12,9)

Hřích a Boží milosrdenství jsou „dvě strany jedné mince“. Smíření je předpokladem ke slavení eucharistie¹⁰⁴, ovšem ne ve smyslu častého přijímání těla a krve Páně (tzv. „zpověď ze zbožnosti“)!

¹⁰¹ Bonhoeffer D., *Život v obecnství*, s. 79.

¹⁰² Rozhovor vedený Petrem Veberem, Svátost smíření není úkon ve zpovědnici. Evangelický časopis Český bratr, 2/2004.

¹⁰³ Bouše Z. B., *Malá katolická liturgika*, Vyšehrad, Praha, 2004, s. 159.

¹⁰⁴ Srov. Mt 5,23 „Jestliže tedy přinášíš svůj dar na oltář a tam si vzpomeneš, že tvůj bratr má něco proti tobě, zanech tam před oltářem svůj dar a odejdi; nejprve se usmíř se svým bratrem, a pak přijď a obětuj svůj dar.“

6.3.1 Sociální rozměr hříchu a historický odklon od tohoto porozumění

Hřích má i sociální rozměr a narušuje tak naše veškeré vztahy. Děje se i v církvi, kterou Ježíš Kristus povolal ke svatosti, a tak každý hřích kteréhokoli člena církve ji zatěžuje a ubírá na věrohodnosti. Proto církev zároveň Ježíš učinil i znamením a nástrojem smíření. Cituji z Janova evangelia: „Po těchto slovech na ně (Ježíš) dechl a řekl jim: „Přijměte Ducha Svatého. Komu odpustíte hříchy, tomu jsou odpuštěny, komu je zadržíte, tomu jsou zadrženy.“ (J 20,22-23) V síle Ducha svatého tak církvi propůjčil moc odpouštět hříchy.

V rané církvi byla základní modlitbou ke smíření modlitba Páně, ve které se modlíme: „A odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme našim viníkům.“ Anglikánský liturg David R. Holeton poznamenává, že tehdy byla „eucharistická slavnost sama o sobě prvotním prostředkem, kterým se společenství pokřtěných smiřovalo, jak jeden s druhým, tak i všichni s Bohem. Nedělní eucharistie se chápala jako týdenní obnova naší křestní smlouvy s Bohem.“¹⁰⁵ Dalšími „akty“ smíření tehdy bylo pozdravení pokoje a eucharistie. (Více dále 6.3.3)

Historický vývoj praxe pokání je dále dynamický a postupem doby ztrácel svůj veřejně sociální zřetel.¹⁰⁶ Dějiny slavení svátosti pokání se dají jednoduše shrnout do dvou základních typů a to kanonického pokání a ušní („privátní“) zpovědi.¹⁰⁷

V biblických textech nalezneme k tomuto tématu:

„Skutečně je slyšet o smilstvu mezi vámi, a to o takovém smilstvu, jaké není ani mezi pohany, že totiž někdo má ženu svého otce. A vy jste nadutí, místo abyste raději byli zarmoucení a odstranili ze svého středu toho, kdo se dopustil tohoto činu.“ (1K 5,1-2)

Jednalo se tak o první exkomunikace na určitou dobu, která měla přimět hříšníka k obrácení. K odpuštění všedních pochybení platily jako dostačující modlitba, půst, almužna a jiné dobré skutky. Tzv. těžké hříchy (především odpad od víry, vražda, cizoložství) byly záhy podrobeny veřejnému pokání, které v zásadě spočívalo v následujících krocích: neveřejné vyznání před biskupem, přijetí do stavu kajících s uložením povinností kajícího, vyloučení ze slavení eucharistie. Doba pokání mohla trvat roky, v řadě případů až do smrti. Ke znovupřijetí do obce, usmíření (*reconciliatio*), došlo vzkládáním rukou biskupa.

Jedny z raných dokumentů o veřejném pokání píše toto. Tertulián, O hříchu 9,3n:

„Člověk konající pokání se pokořuje před Bohem a volí takový vnější životní styl, který v něm probouzí boží milosrdenství: nosí šat kajícího a sype si hlavu popelem, často se postí, jí

¹⁰⁵ Holeton D. R., *Smíření a eucharistie*, Getsemany, Sít', Praha, duben 2009, 204, s. 104.

¹⁰⁶ Blíže např. Adam A., *Liturgika, Křesťanská boboslužba a její vývoj*, Vyšehrad, Praha, 2001, s. 231 – 233. Nebo Hradílek P., *Smíření v křesťanské obci*, Getsemany, Sít', Praha, listopad 2009, 210, s. 276 – 279.

¹⁰⁷ První prameny svědčící o kanonickém pokání máme z poloviny 2. století. Vrcholem této formy je pak 4.-5. století ve středomoří. Mezitím již vzniká v Irsku ušní zpověď. Ta převážila zhruba v 9.-10. století. Kanonické pokání bylo formálně zrušeno až na IV. lateránském koncilu roku 1215.

pouze neochucená jídla, aby jej to přivádělo k modlitbě, klečí na určeném místě před presbytery a obcí a prosí všechny o odpuštění.“¹⁰⁸

Učení apoštolů (*Didascalia Apostolorum*), syrský text z druhé poloviny třetího století, zachycuje: „Biskupovi přísluší posoudit, zda penitent bude exkomunikován a bude konat pokání. Po ukončení doby pokání biskup na něj vloží ruce a obnoví eucharistické společenství.“¹⁰⁹ Hříšník je tak i v dalších staletích církve tvrdě vylučován z obce, musí za svůj čin „zaplatit“, „odplatit“ ho, otevřená náruč milosrdného „otce“ se nám tak vytrácí.

Od 16. století pak byla „zповěď“ přesunuta do uzavřené zповědnice, kde byl kající oddělen od kněze mřížkou. Tato praxe je hojně rozšířena dodnes. Jejimi velkými nešvary jsou, že původní vzkládání rukou jakožto znamení odpuštění muselo být redukováno na pouhé pozdvižení ruky směrem k penitentovi, prostor také neumožňuje osobní přivítání a rozloučení kajícího se zповědníkem. Vhodnější jsou zповědní místnosti. Adam též kritizuje všeobecně zavedený a rozšířený název „zповěď“, který považuje za nedostatečný,

„neboť staví do popředí jediný dílčí úkol kajících, zatímco nezmiňuje ani nezahrnuje další osobní předpoklady, jako jsou obrácení a lítost, dobré předsevzetí a zadostiučinění či náprava spáchaných škod. Především však tento výraz neukazuje, že se jedná o liturgický děj, při němž není činný jen člověk, ale že tu skrze svou církev působí také Kristus ke spáse člověka a k oslavě Boží“¹¹⁰.

„Ušní zповěď“ tak vytváří představu, že hřích je jen soukromou záležitostí kajícího, že je proviněním vůči Bohu, a ne proti lidem.

Poslední koncil v SC čl. 72 pouze uvedl, že „obřad a formule svátosti pokání at' se upraví tak, aby zřetelněji vyjadřovaly povahu a účinek této svátosti“. Oproti Tridentickému sněmu, který si představoval kněze jako soudce však 2.VK zdůrazňuje právě kontext hříchu ve vztazích k církvi a společnosti.

6.3.2 Praxe liturgie smíření v naší malé obci

Smířovat se, učit se společně mířit stejným směrem, směřovat k míru patří k základnímu poslání křesťanské obce a je i důležitým poselstvím křesťanských obcí navenek. Ukazovat světu, že to lze, že na každého marnotratného syna/dceru¹¹¹ čeká otevřená náruč Hospodinova, a podle tohoto vzoru se učit si navzájem tyto náruče v pravdě též otvírat. Být Božím obrazem.

V naší malé obci je praxe slavení svátosti smíření¹¹² realizovaná tak, že se několikrát do roka scházíme ke společnému slavení této liturgie, kdy vyznání hříchů probíhá ve společenství. Právě důvěra a přátelskost mezi členy obce umožňuje volbu této formy

¹⁰⁸ Citováno in Hradílek, *Smíření v křesťanské obci*, s. 277.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 277.

¹¹⁰ Adam, *Liturgika, Křesťanská boboslužba a její vývoj*, s. 233.

¹¹¹ L 15,11-32

¹¹² Pozn. Odpuštění i smíření lze dosáhnout i mimo svátostný rámec. Jiné biblické formy pokání: slyšení božího slova, modlitba, skutky lásky, odříkání, vyznávání hříchů, almužna, apoštolská práce.

slavnosti. V létě pak celý jeden den věnujeme individuálním smíření, kdy se vzájemně ve dvojíčkách smírujeme. Německý evangelický teolog Dietrich Bonhoeffer k této bratrské/sesterské zpovědi píše:

„V bratru, jemuž své hříchy vyznám a od něhož se mi dostává odpuštění, setkávám se již s celou církví. V obecenství skrze bratra je mi totiž darováno zároveň obecenství celé církve, neboť zde nejedná nikdo ve svém vlastním pověření nebo zmocnění, nýbrž v pověření Ježíše Krista, které platí celé církvi i když je realizováno jedincem.“¹¹³

Den je ukončen večerní společnou liturgií smíření.

Liturgii předsedá jáhen a využíváme liturgické knihy „Obřady pokání“ (*Ordo paenitentialis*)¹¹⁴, ze které volíme upravenou formu „liturgie svátostného smíření pro větší počet kajících se společným vyznáním a rozhřešením (generální absolucí)“.¹¹⁵ Liturgie začíná vhodným kajícím zpěvem. Jako v jakékoliv jiné svátostné liturgii nesmí chybět Boží slovo, po kterém následuje krátká promluva nad zazněným textem. Na chvíli ticha dále již postupně navazují jednotlivá vyznání shromážděných. Struktura „vyznání“ zahrnuje vděčnost za Hospodinovo konání v životě jednotlivce, vyznání vin, projevení lítosti, připomenutí předchozího znamení obrácení a zhodnocení úspěšnosti/neúspěšnosti „realizace“, a navržení nového znamení, jehož konečnou podobu určuje přítomný ordinovaný služebník. Na vyznání jednotlivce reaguje obec sester a bratrů slovem povzbuzení, podporou a ujištěním o smíření s církví i s Bohem, impulzy pro změnu smýšlení, nasměrování pro vidění záležitosti z jiného úhlu. Až po vyznání všech penitentů vkládají ordinovaní služebníci postupně své ruce na hlavy shromážděné obce (na každého kajícího samozřejmě jen jednou), pronášejí formuli rozhřešení a zvěstují tak Boží odpuštění. Poté se celá obec společně pomodlí modlitbu „Otče náš“, po které následují díky, závěrečná modlitba a chvalo zpěv.

Tato forma liturgie je z povahy věci neveřejná. Nově příchozí se může zúčastnit pouze s předchozím souhlasem všech členů smírující se skupiny.

6.3.3 Smíření jako součást eucharistické slavnosti

Během slavení eucharistie se smíření koná hned několika způsoby a na několika místech v pořadu bohoslužby. V rámci úvodního bloku je v římskokatolické liturgii zařazen „úkon pokání“. Církev prvních století slavila eucharistií bez tohoto typu projevování lítosti nad svojí hříšností. Tyto apologie se začínají objevovat až v osmém¹¹⁶ století jako osobní zbožnosti kněze, který je pronášel potichu hned několikrát - před začátkem eucharistické slavnosti, v blízkosti eucharistické modlitby či v době samotného přijímání.¹¹⁷ Ke konci pozdního středověku byly tyto apologie zaneseny do (privátních) modlitebních knih laiků. Modlitby se potom poprvé objevily jako obřad celého (liturgického) společenství v době

¹¹³ Bonhoeffer, *Život v obecenství*, s. 77.

¹¹⁴ Vydáný v roce 1973, první české vydání vyšlo v roce 1982.

¹¹⁵ Navazujeme na nalezenou praxi smíření pražské obce ES.

¹¹⁶ Viz Holeyton, *Smíření a eucharistie*, s. 105.

¹¹⁷ Viz modlitba v ŘK eucharistické liturgii vyslovovaná těsně před přijímáním - „*Pane, nezasloužím si, abys ke mně přišel, ale řekni jen slovo a má duše bude uzdravena.*“

protestantské reformace šestnáctého století, když je různí reformátoři zařadili do svých nových liturgií jako modlitby přednášené celým společenstvím těsně před přijímáním.

Smíření se koná i při pozdravení pokoje. Tento akt nelze chápat jen v rovině lidské, ale Holeton podtrhuje význam tohoto symbolu spojených rukou jako zároveň i smíření člověka s Bohem, neboť právě v druhých se setkáváme s Kristem.¹¹⁸ Dále Holeton zdůrazňuje smíření jako součást samotného úkonu sdílení lámaného chleba a nalitého kalicha, které se koná „na odpuštění hříchů“.¹¹⁹ („Neboť toto je má krev nové smlouvy, která se vylévá za mnohé na odpuštění hříchů.“ Mt 26,28)¹²⁰

Na závěr je nutné podotknout, že během liturgického roku máme v církvi období, které je zaměřené na výzvu „obrácení a věření evangelium“ a to postní dobu, čtyřicetidenní dobu pokání jako přípravu na Velikonoce, která začíná Popeleční středou.¹²¹ Historicky se kající tematika objevovala na začátku postu a potom v rámci tzv. kvatembrových dní.¹²² Toto období má však i jiné zásadní poslání, a to je období bezprostřední přípravy na křest. Liturgie v sobě zahrnují obřady katechumenátu.

¹¹⁸ Holeton, *Smíření a eucharistie*, s. 105.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 105.

¹²⁰ Viz srov. Ježíšova jednání při Poslední večeři v synoptických evangeliích a v Pavlově tradované „antiošské“ formuli (1 K) in Kunetka, *Eucharistie v křesťanské antice*, s. 38 – 39.

¹²¹ Dále např. i každý pátek jako den Kristovy smrti je dnem pokání, v němž byl dříve přikázán půst od masitých jídel.

¹²² Kvatembrové dny – čtyři trojice dnů (vždy středa, pátek, sobota) v každém ročním období. Jarní kvatembr vycházel na týden po 1. neděli postní. Místem bohoslužby ve kvatembrovou středu byla basilika P. Marie Větší, pátek basilika Dvanácti apoštolů, v sobotu basilika sv. Petra.

7 Liturgické zpěvy a moje zkušenost s kantorstvím v malé obci

V této kapitole dám prostor „zaznít“ hudbě v liturgii, a to konkrétně roli zpěvů, a zohledním své zkušenosti s kantorstvím. Budu se více věnovat tomuto ministeriu a zmíním i některé obtíže, které kantor může při své službě pociťovat. Pro podtržení významnosti a důležitosti zpěvu při liturgii krátce představím i dokument *Universum Laus*, který se právě zabývá liturgickou hudbou a vychází z reformy 2.VK.

Liturgická hudba má několik funkcí:¹²³

- Vyjádření toho, co žijeme. Vyjádření víry obsažené v textech a pocitů, které tyto vyvolávají. (tj. komunikační funkce)
- Posílení pocitu sounáležitosti shromážděných - jednohlas jako znamení jednomyslnosti srdcí.
- Radost a slavnostní ráz zprostředkovaný písní či instrumentální skladbou, korespondující s atmosférou liturgie.
- Podpora charakteru průvodu.
- Vytvořit atmosféru napomáhající soustředění při meditaci.
- Usnadnit zapamatování textů, atd.

Konstituce *Sacrosanctum concilium* o liturgické hudbě říká, že „tvoří nezbytnou nebo integrující součást slavné liturgie“ (SC 112). Hudba tak není vnímána za pouhé zkrášlení liturgie, nemá pouze estetickou hodnotu, ale je sama liturgií.¹²⁴

V naší obci je ministerium kantorství přiděleno (a s radostí přijato) dvěma členům. Jedním z nich jsem já.

7.1 Služba kantora

Kultivovat společenství zpěvem jednoduchým a přesto půvabným pomáhá podle tradic křesťanských i nekřesťanských církví snahám sdílet se s bližními i s Bohem.

Posláním kantora (lat. zpěváka) je tak především podporovat zpěv lidu, zanotovat zvolání (např. Alelujový zpěv, Kyrie, apod.), zpívat responsoriální žalm, obecně zajišťovat bohatý zpěv obce a s tím související výběr zpěvů. Měl by být vzdělán nejen v oblasti hudby, ale i liturgie. Zdeněk Demel k historickému pozadí slova kantor píše:

„Užívání názvu kantor je pro tuto službu doloženo od 4. stol. Předtím se užíval název *psalmista*, protože původně jeho posláním bylo přednášet responsoriální žalm po čtení. Slovo kantor sloužilo nejprve jen jako označení pro člena scholy. V katedrálách a klášterech (zde též *cantatrices*) byl úřad kantora svěřován výlučně klerikům. Ve středověku se užívalo toto rozlišení: *praecantor*

¹²³ Upraveno dle Mráčková B., *Slavení jedním srdcem, jedním hlasem*, Getsemany, Sít', Praha, leden 2010, 212, s. 16.

¹²⁴ Více SC kapitola 6, čl. 112 – 121.

(cantormaior čili první kantor), dále *succentor* jako jeho zástupce a pomocník, a nakonec *concentores* čili ostatní zpěváci. Pozdější nástup vícehlasého zpěvu pak umožnil i uplatnění laiků.¹²⁵

Na základě vyjádření v konstituci SC (čl. 29) bylo opět přisouzeno pevné místo kantorství mezi liturgickými službami a znovuobnovilo tak praxi prvních staletí církve, kdy byla služba liturgického zpěváka považována za řádnou liturgickou službu. Svědectví o tom nalezneme v dokumentu *Statuta Ecclesiae Antiqua* z let 476-485, v němž se dochovala promluva, již pronáší kněz k žalmistovi během udělování ministeria: „*Vide ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis, operibus probes.*“ („Konej tak, aby to, co zpíváš ústy, věřil jsi srdcem, a to, co věříš srdcem, abys činy uskutečnil.“)¹²⁶

7.1.1 „Obtíže“ kantora

Musím říci, že vybrat zpěvy a přitom se snažit splnit základní požadavek liturgické reformy, tj. umožnit činnou účast celé shromážděné obce, bývá někdy tvrdým oříškem. Nejsme obec plná „Pavarottiů“ a též hudební citění je velmi rozmanité. Okem hudebního profesionála tak může být někdy obtížné nad některými hudebními nešvary shromáždění mávnout rukou, na druhé straně, a ta u mě silně převažuje, je krásné slyšet tu pluralitu hlasů, forem zpěvu, barev hlasu a rozsahu, se kterými mám dar pracovat a snažit se tak motivovat i ty nejzarputilejší nepěvce, že i hlas mimo danou tóninu není špatným hlasem, že nás učí tolerance, a navíc je-li zpíváno srdcem, bude rád nejen kantor, ale hlavně Hospodin, který je takto oslavován.

Je velkou radostí a obohacením celého shromáždění, nesleduje-li kantor pouze vhodnost výběru zpěvů dle liturgických a teologických norem, ale podaří-li se mu zároveň trefit do vkusu a umu obce. Během velikonoční vigilie vždy s radostí čekám na závěr perikopy z druhé knihy Mojžíšovi o vyvedení Izraelitů z Egypta (Ex 14,10-31; 15,10-21) na závěrečný verš: „Tu prorokyně Mirjam, sestra Áronova, vzala do ruky tamburínu a všechny ženy vyšly za ní s tamburínami a s tanci. Mirjam s nimi zpívala...“ Tu krásně vylíčenou radost zachráněných a právě odpověď lidu na Hospodinovo spásný čin zpěvem a tanci, to je věc, která mě vždy již během prvních minut velké liturgie naplní obrovskou radostí a vždy i připomene, jak je velkým nezdarem, že právě zpěvy během liturgie jsou tak opomíjeným prvkem během slavení v římských liturgiích. S tím souvisí i někdy výrazová trestuhodnost některých zpěvů. V naší obci se jedná např. o alelujový zpěv, který je dost často zaměnitelný s umíráčkem. Beru tak za velký úkol kantora, motivovat svým příkladem ostatní k zamýšlení nad stylem svého projevu během zpěvů a pomoci jim ke změně. Vést je k tomu, aby uvěřili, že jejich zpěv je podstatný.

7.2 Výběr zpěvů a role žalmů

Při výběru propříí se v naší obci snažíme, aby ve zpěvech zazněly texty hodící se k dané slavnosti. Vybíráme hlavně ze žalmů různých autorů (důvod viz dále v textu), příp.

¹²⁵ Demel Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*. Getsemany, Sít', Praha, léto 2004, 152, s. 154.

¹²⁶ In Mráčková B., *Slavení jedním srdcem, jedním hlasem*, (dokončení z minulého čísla), Getsemany, Sít', Praha, únor 2010, 213, s. 46.

ze zpěvů Taizé, mj. používáme *Biblický zpěvník*¹²⁷ Institutu ekumenických studií. Z nabízených kancionálů si vybíráme jen některé písně a to ještě jen z „červeného“ zpěvníku „*Mešní zpěvy*“ vydaného Českou liturgickou komisí v roce 1989.¹²⁸ V naší zemi je ještě rozšířen *Kancionál – společný zpěvník českých a moravských diecézí*¹²⁹. Obsahuje převážně mešní písně, které kdysi hrály významnou roli při liturgii. Byly spojovacím článkem mezi věřícími a liturgií, která byla pro ně v nesrozumitelné latině, a texty zpěvů tak v sobě odrážely jednotlivé dění během liturgie. Byly tak vodítkem liturgie pro věřící.¹³⁰ Toto „doublování slov“ je dnes již obsolentní a navíc je v rozporu s hudební praxí prvních křesťanů.

Křesťanská liturgie vzešla z židovské¹³¹ a tak i záměr zpěvů prvních obcí byl v souladu s praxí Izraelitů. Židovský zpěv měl (a má) charakter chvály a díky za Hospodinovy záchranné činy lidem. To se odráželo obzvláště ve zpěvu žalmů, které vždy zaujímaly podstatné místo v liturgii jakožto chvála a oslava Božích skutků, ale i coby vyjádření úzkosti, strachu a nářku v naději a odevzdanosti Boží vůli. Pavel píše do obce v Efezu a do Kolos, aby dávaly zaznít „žalmům, hymnům, písniím“ a aby z celého srdce zpívaly a chválily Pána (Ef 5,19; Kol 3,16). Na jiných místech Nového Zákona pak nalezneme četné christologické hymny, či zpěvy k chvále Boží (např. J 1,1-18; Ef 1,4-14, Kol 1,15-20). Historické prameny potvrzují, že běžnou součástí bohoslužby v prvotních křesťanských obcích tak byly vedle spontánních inspirovaných zpěvů jednotlivých charismatiků i ustálené liturgické skladby.¹³² Instrumentální hudba v tomto období nebyla běžnou součástí liturgie, neboť instrumentální doprovod působil jako připomínka praxe pohanských kultů. Během vývoje se zpěv stále více přesouval na celou obec.

7.3 Universum Laus

V šedesátých letech minulého století vzniklo sdružení liturgistů a hudebníků s názvem *Universum Laus*¹³³, které následně vydalo dva dokumenty zabývající se liturgickou hudbou a vyrůstající z reformy 2.VK. První dokument nese název „*O hudbě při bohoslužbě*“ (UL I., 1980), druhý „*Hudba v křesťanských liturgiích*“ (UL II., květen 2002). Jako ve všem, co se během liturgie děje společným konáním různých jednotlivců, je hlavním cílem, aby „všichni byli jedno“. Ani realizace hudby během liturgie není výjimkou. V II. dokumentu se dočteme, že „Píseň společenství v křesťanské liturgii vyžaduje tělo každého jednotlivce, odevzdané a propojené se všemi ostatními, aby mohlo být vytvořeno tělo jediné. ...“ (UL II. 2.12).

¹²⁷ *Biblický zpěvník* – Pro Institut ekumenických studií vydala Sít' s.r.o. v Praze v r. 2010. K vydání připravili Pavel Hradílek a Daniela Knorrová.

¹²⁸ Zpěvník byl vydán ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v Československu. Zásahu na vydání mají František Šmíd, který vytvořil obsáhlou sbírku písní, Václav Plocek, který posuzoval a upravoval hudbu, Václav Konzal, který provedl výběr písní, a Jan Matějka, který vybíral jednotlivé sloky.

¹²⁹ Vlastním vydáním z roku 1990, ZVON, české katolické nakladatelství, Praha.

¹³⁰ Pavel Hradílek hodnotí obsahovou úroveň zpěvů: „Např. v písni č. 829 „Ejhle oltář Hospodinův září“ jsou výrazy jako „slovo zázračné kněz vyslovil“ nebo „jenž se v způsob chleba, vína skryl“, které hraničí s herezí. Taková píseň namísto toho, aby k podstatě liturgie přibližovala, od ní odvádí.“ In Hradílek P., *Dát přednost zpěvu nebo recitaci?*, Getsemany, Sít', Praha, červenec – srpen 1995, 053, s. 49.

¹³¹ Více viz např. Di Sante, *Židovská modlitba – K počátkům křesťanské liturgie*.

¹³² Mráčková, *Slavení jedním srdcem, jedním hlasem*, 212, s. 16 - 17.

¹³³ Více o počátcích sdružení např. Mráčková, *Slavení jedním srdcem, jedním hlasem*, 212, s. 6 – 7.

Zmiňuji zde tuto myšlenku se záměrem zdůraznit, že zpěvy během liturgie nejsou místem „pro vyplnění času“, pojátkem mezi jednotlivými „hlavními“ a důležitějšími částmi, bloky liturgie.¹³⁴

Líbí se mi, jak II. dokument líčí, že „akt zpěvu vtahuje do hry celého člověka“ (UL II. 2.2). Mráčková to komentuje:

„Budeme-li chápat hudbu a zpěv při liturgii jako hru (neboť čím jiným by hudba, zpěv a „hraní“ na jakýkoliv instrument měly být), neubráníme se tomu, abychom překročili hranice individuální a přibrali do ní i další „spoluhráče“. Je však zřejmé, že tato „liturgická hra“ nepředpokládá žádné soupeření. Spíše se blíží hře divadelní, v níž by ale všichni zúčastnění měli účinkovat na pódiu a zároveň být sobě navzájem diváky a posluchači. Právě zpěv poskytuje výjimečnou příležitost, aby se něco takového mohlo uskutečnit.“¹³⁵

Dále mne zaujalo, jak dokument zajímavým způsobem předkládá čtenáři, jak je důležité správně naslouchat během liturgie právě i v hudbě. „Naslouchání je prvotním způsobem sdílení... Právě naslouchání nás vede k odpovědi skrze modlitbu, píseň a konání tak, abychom mohli být společně účastni Kristovu mystériu.“ (UL II. 1.5) Většinou jsem zvyklí naslouchat během liturgie mluvenému slovu (čtení z Písma, předsednické modlitby, homilie, apod.), které se tak následně stává východiskem pro naše vlastní vyjádření např. během přímluv, díky, apod.. Troufám si říci, že této náklonnosti se liturgickým zpěvům moc nedostává. Důvodem může být nekvalita textů, pro někoho obtížnost skladby, apod. Je tak velkou výzvou pro křesťanské hudebníky zaměřit se na tuto problematiku. S texty si lámat hlavu nemusíme – Písmo nám „servíruje“ mnoho nádherných.

Je paradoxem, že vyjádření této formy oslavy Hospodina společným, upřímným ze srdce tryskajícím zpěvem, jsem zažila snad nejsilněji při jedné májové pobožnosti na Chodsku. (I přes „akademičnost“ bakalářské práce si zde dovolím tento příběh zmínit.) Slavilo se v malé vesnické kapličky, zúčastněné byly pouze ženy seniorského věku oblečené do všedních místních krojů. Nejprve se ženy modlily slovem (jak je zvykem, jedna žena vedla modlitbu růžence a ostatní se přidávaly). Jejich výraz ve tváři nebyl nijak „zabarven“. Na závěr pobožnosti se zpívala mariánská píseň. Tu i ty ženy, které během pobožnosti „meditovaly po vzoru sv. Josefa“, se napřímily a celé to společenství ze sebe vydalo nádhernou modlitbu díky a chval na Bohorodičku. Zpívaly snad trojhlasně (krásně se vzájemně naslouchaly) a v nejednom oku byl vidět vnitřní pohnutec a radost z možnosti právě tímto způsobem projevit svoji vděčnost. Pro tyto ženy byla tato forma modlitby vlastní.

Když tak nyní nad tím přemýšlím, napadá mě další důvod, proč možná zpěv je nyní tak zanedbávaným prvkem liturgie. Možná je to tím, že obecně zpěv se mezi lidmi tolik již „nenosí“. Dříve zpěv doprovázel řadu prací, které lidé vykonávali, i řadu vzájemných setkání (na poli, v domácnosti, při oslavách, zábavách, apod.). Dnes je tento projev spíše okrajovou záležitostí. (Pominu-li mediálně uctívané soutěže typu Superstar apod.)

¹³⁴ Srov. slova přisuzovaná sv. Augustinovi: „*Kdo zpívá, dvakrát se modlí.*“

¹³⁵ Mráčková, *Slavení jedním srdcem, jedním hlasem*, 212, s. 15.

7.4 Formy zpěvu

V katolických kruzích též bývá diskuze nad zvolenou formou zpěvu. Časté jsou lamentace nad jazzovou „mší“, rockovou „mší“, a řada lidí si vůbec nedokáže představit např. metalovou „mši“. Má-li být hudba společným vyjádřením shromáždění a jsem-li absolutním odpůrcem metalu, je-li mi tento hudební žánr cizí, nebudu se tedy této liturgie účastnit. Je tedy dobré, je-li výběr zpěvů slavené liturgie zohledněn dle slavicích – kulturní prostředí, věk, aj. Dobrá volba může výrazně napomoci sdílení víry v modlitbě. Chybou však je, není-li společenství do hudby vtáhnuto vůbec, a jsme-li tak účastni dvou „akcí“ v jeden čas a na jednom místě – liturgie a koncertu, který můžeme jen poslouchat.

Rozdílnost forem a způsobů zpěvu není na škodu. V raných dobách křesťanství se církve v jednotlivých částech světa lišily organizací, věroučnými důrazy i liturgií, ale to jim nezabraňovalo ve vzájemném uznání, neb vždy spatřovaly sounáležitost v eucharistickém slavení, jež jim bylo společné.

Kapitolu bych ukončila citátem z druhého dokumentu *Universum Laus*, „*Hudba v křesťanských liturgiích*“ (3.5)¹³⁶:

„Upokojit, sjednotit, osvobodit, přivítat a obrátit: to slavení s doprovodem hlasů a nástrojů znamená. Pokud je zpěv v křesťanské liturgii takový, může se hudební úřad v církvi zdát impozantním. Skladatelé, kantoři, animátoři a instrumentalisté nemohou než se oddat službě křesťanské liturgii tím, že dovolí společenství stát se předmětem slavení skrze utvoření jednoho těla a naslouchání výzvám Ducha okolo nich.“

¹³⁶ *Hudba v křesťanských liturgiích. Druhý dokument Universa Laus.* Getsemany, Sít', Praha, leden 2010, 212, s. 5.

8 Reflexe zkušenosti s malou obcí

Řada kritiků dnešní podoby církve zastává názor, že má-li mít církev budoucnost, musí stávající systém farností projít velkou proměnou s důrazem na obecné kněžství věřících. Někteří i tvrdí, že systém farností „je u svého konce“. Já v tomto nejsem tak radikální a myslím si, že dosavadní model velkých farností jen tak nezanikne. Vidím, že existují farnosti, které jsou syceny malými živými společenstvími (modlitební skupiny, skupiny vyvěrající z katolické charismatické obnovy, apod.), a kterým osud církve není lhostejný. Navíc mají často i silnou podporu ve svém knězi, do jehož farnosti patří, a který nemá monarchistickou potřebu držet pevně otěže církve. Možná řada těchto lidí skrytě ve svém srdci touží po žití své víry v malé obci. Možná něco takového hledají, ale protože v České republice není tato forma církve moc rozšířená a známá, neměli tak štěstí ještě na ni narazit. Autoři popisující situace malých společenství napříč všemi kontinenty se shodují, že ve světě za masovostí vzniku malých obcí stál a stojí spontánní vanutí Ducha svatého. Můžeme tak na něj spoléhat.

Je „malá obec“ pro každého? Odpověď podává např. Martin Šály, který ve svém článku „*Tři cesty českých katolíků*“¹³⁷ nastínil formy víry, které se aktuálně nabízejí českým katolíkům.

Jak už jsem na několika místech této práce zmínila, já jsem poprvé ochutnala prvky komuniální církve při liturgických slavení na Institutu ekumenických studií a poté se s touto tradicí blíže setkala v obci Společná cesta, která vznikla rozdělením pražské obce ES. Ta si cestu do podzemí během komunistických dob sama nevybrala, ale díky ní objevila novou kvalitu. Tu se nyní pokoušíme rozvíjet, hledat dál a pro mě, tak jak já rozumím církvi, je to dobrý směr. Souzním se slovy biskupa podzemní církve Fridolína Zahradníka: „Nikdy nesmíte pronásledování přivolávat. Ale Bůh v době pronásledování dává dary. Jakmile pronásledování ustane, nebudete je házet přes palubu.“¹³⁸ Věřím, že by byla velká škoda tyto dary vyhodit.

Největším přínosem malé obce je pro mě zakoušet víru, žít ji a poznávat uprostřed společenství, kde postupně získávám důvěru v ostatní a mohu tak s nimi sdílet svůj životní osud. Mám-li ukázat na obtíže komuniální formy církve, řekla bych, že největší je pro mě vytvářet vzájemné přátelství, osobní lásku (*filia*) mezi těmi, které jsem si sama nevybrala. Přesto toto „negativum“ může být kladem, neb je pro mě velkou výzvou naučit se postupně umění sjednotit s druhými i přes naše různosti. Wess říká, že „dosahovat svornosti navzdory krizím znamená zakoušet Boha“¹³⁹.

Primární překážkou „pohodové účasti“ v obci byla pro mě osobně neschopnost společně se modlit. Pamatuji se na dřívější plachost, stydlivost, nejistotu při jakémkoliv „náboženském projevu“ jak během modlitby, tak během liturgií. Postupem času však došlo k osobnímu přivlastňování si způsobu takové modlitby.

¹³⁷ Šály M., *Tři cesty českých katolíků*, Magazín ChristNet.cz, 2 listy, ISSN 1213-0877. [online] (cit. 7. 4. 2013)

URL: http://christnet.cz/clanky/4970/tri_cesty_ceskych_katoliku.url

¹³⁸ O'Halloran, *Církev jinak*, s. 226.

¹³⁹ Wess, *Všichni jste bratři*, s. 179.

Beru jako velký dar, že jsem tehdy při svém hledání podoby mé dospělé víry měla možnost tuto formu církve zažít a nasměrovat se tak. Jako jakákoliv jiná zkušenost je i vylíčení bytí v malé obci druhým pouze pomocí slov velmi obtížné. Bez osobního zažití této formy církve se druhým dá těžko sdělit, o co v jádru „kráčí“.

To, že s podobou malé obce a s formami liturgií v ní nejsme nikdy hotovi, hezky komentoval Miloslav Máša¹⁴⁰: „Obec křesťanů mi připadá jako horník – musí se prokopávat k těm pokladům a vydolovávat si je, a nikdy s tím není u konce.“¹⁴¹

¹⁴⁰ Pražský diecézní kněz, člen „pražské překladatelské skupiny“ (spolu s Václavem Konzalem a Bonaventurou Boušem), 1928 – 1986.

¹⁴¹ Balík, Hanuš, Hradilek, Rechlík, *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*, s. 179.

9 Závěr

Cílem mé bakalářské práce, jak jsme uvedla v úvodu, bylo reflektovat nejen mi dostupnou literaturu k tématu *Liturgie malé obce*, ale též i své dosavadní poznání a zkušenosti s touto formou církve, s touto podobou slavení.

V první polovině textu jsem se snažila ukázat neoddělitelnost liturgie a eklesiologie. To, že jak rozumíme církvi, odráží naše porozumění liturgii a utváří, jak liturgii slavíme. Liturgii máme vytvářet my, liturgie tu není ani pasivně pro nás, ani my nesmíme být pasivně v ní. Věřící by měli být s liturgií společně ve vztahu jakési „liturgické symbiózy“. Průvodci na cestě uchopení změněného pojetí církve po 2.VK mi byli Hans Jorissen a Paul Wess. Jejich „vidina“ pokoncilní církve je realizována ve společenství věřících, v obci na konkrétním místě, kde se lidé scházejí, aby naslouchali Božímu slovu a slavili společně eucharistií.

Přemostěním kapitolou s názvem „*Co znamená „malá obec“?*“, ve které jsem se pokusila tento pojem přiblížit, jsem čtenáře dovedla k jádru své bakalářské práce a to k představení podoby některých liturgií, které se slaví/slavíme v malé obci. Vybrala jsem si eucharistickou liturgii, s důrazem na jednotlivé liturgické služby a *participatio actiosa fidelium*, a liturgii smíření, při které v naší obci vyznáváme své hříchy ve společenství.

Nezanedbatelnou částí tohoto dokumentu je reflexe nejen mého ministeria kantorství, ale i mé dosavadní první zkušenosti s žitím církve v malé obci.

10 Seznam literatury

ADAM, Adolf. *Liturgika, Křesťanská boboslužba a její vývoj*. Přel. V. Konzal a P. Kouba, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 472 s. ISBN 80-7021-420-1.

BALÍK, Stanislav. HANUŠ, Jiří. Ve spolupráci s Pavlem HRADILKEM a Karlem RECHLÍKEM. *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*. 1. vyd. Brno: CDK, 2012. 279 s. ISBN 978-80-7325-268-7.

BONHOEFFER, Dietrich. *Život v obecnství*. 84 s.

BOUŠE, Zdeněk Bonaventura. *Malá katolická liturgika*. 1. Vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 232 s. ISBN 80-7021-709-X.

BUGEL, Walerian. *Přímluvy pod drobnohledem*. In Teologické texty, 1996/2, ISSN 0862-6944, s. 58 – 60. [online] (cit. 23. 3. 2013) URL: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/1996-2/Primlavy-pod-drobnohledem/58>.

DEMEL, Zdeněk. *Liturgické služby laiků v dějinách*. Getsemany, Praha: Sít', léto 2004, 152, s. 139 – 158. ISSN 1210 485X.

DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba – K počátkům křesťanské liturgie*. Přel. D. Korte, 1. vyd. Praha: OIKÚMENÉ, 1995. 242 s. ISBN 80-86005-00-3.

GRAUOVÁ, Šárka. *Symbolika přijímání*. Getsemany, Praha: Sít', únor 2009, 202, s. 34 - 40. ISSN 1210 485X.

GRESHAKE, Gisbert. „Nepadne-li pšeničné zrna do země...“: Teologická reflexe problematiky nových „pastoračních celků“. Podle knihy G. Greshake, *Priester sein in dieser Zeit: Theologie – Pastorale Praxis – Spiritualität*, Freiburg: Herder, 2000, s. 216-234, v září 2003 zpracoval a exkurs o nových „Seelsorgeeinheiten“ (s. 224-229) přeložil Petr Hruška. [online] (cit. 17. 3. 2013)

URL: http://www.bip.cz/STAZENI/DOKUMENTY/pastor_plan/greshake_nepadne_li_psenicne_zrno.pdf

HOLETON, David R. *Smíření a eucharistie*. Getsemany, Praha: Sít', duben 2009, 204, s. 104 – 106. ISSN 1210 485X.

HRADILEK, Pavel. *Liturgie v malé obci*. Getsemany, Praha: Sít', únor 2009, 202, s. 30 – 33. ISSN 1210 485X.

HRADILEK, Pavel. *Liturgie slova*. Getsemany, Praha: Sít', leden 2002, 124, vložený dvoulist. ISSN 1210 485X.

HRADILEK, Pavel. *Zajímavý zdroj inspirace – přímluvy z Břevnova*. Getsemany, Praha: Sít', červen 2009, 206, s. 164 – 167. ISSN 1210 485X.

HRADILEK, Pavel. *Smíření v křesťanské obci*. Getsemany, Praha: Sít', listopad 2009, 210, s. 275 – 282. ISSN 1210 485X.

HRADILEK, Pavel. *Dát přednost zpěvu nebo recitaci?*, Getsemany, Praha: Sít', červenec – srpen 1995, 053, s. 49. ISSN 1210 485X.

HRADILEK, Pavel. *Za profesorem Hansem Jorrišenem*. Getsemany, Praha: Sít', listopad 2011, 232, s. 262. ISSN 1210 485X.

HRADILEK, Pavel. *Liturgie smíření*. Getsemany, Praha: Sít', únor 1995, 048, 3 listy. [online] (cit. 16. 4. 2013) URL: <http://www.getsemany.cz/node/1741>. A únor 2002, 125, 6 listů. [online] (cit. 16. 4. 2013) URL: <http://www.getsemany.cz/node/368>.

HRADILEK, Pavel. *Liturgie smíření*. Pracovní texty k předmětu Liturgika, Institut ekumenických studií v Praze. 7 s.

HRADILEK, Pavel. *Římská liturgie*. Materiál pro semináře z liturgické teologie, Institut ekumenických studií v Praze. Praha: Sít', 2006.

HRUŠKA, Petr. „*Na tvé slovo, Pane*“. Diecézní pastorační plánování ve světě. [online] (cit. 17. 3. 2013) URL: http://www.bip.cz/STAZENI/DOKUMENTY/pastor_plan/hruska_na_tve_slovo_pane.pdf

JANDEJSEK, Petr. *O církvi a liturgii*. Getsemany, Praha: Sít', červen 2000, 107, s. 138 – 142. ISSN 1210 485X.

JORRISEN, Hans. *Církev jako komunio*. Getsemany, Praha: Sít', leden 2007, 179, s. 6 – 13. ISSN 1210 485X.

JORRISEN, Hans. *Církev jako communio*. Getsemany, Praha: Sít', červen 1999, 096, s. 130 - 136. ISSN 1210 485X.

JORRISEN, Hans. *Pojetí církve 2. Vatikánského koncilu*. Getsemany, Praha: Sít', říjen 1995, 055, s. 13 – 18. ISSN 1210 485X.

KOPICOVÁ, Irena. *Vliv Ordo romanus primus na liturgické reformy 2. vatikánského koncilu*. Seminární práce z předmětu Liturgická teologie, Teologie křesťanských tradic, Institut ekumenických studií Praha, květen 2010. 11 s.

KUNETKA, František. *Služby v liturgickém shromáždění*. Getsemany, Praha: Sít', červen 1997, 074, s. 133 – 136. ISSN 1210 485X.

KUNETKA, František. *Činná účast věřících na liturgii (participatio actiosa)*. Getsemany, Praha: Sít', květen 1997, 073, s. 98 – 101. ISSN 1210 485X.

KUNETKA, František. *Eucharistie v křesťanské antice*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2004. 231 s. ISBN 80-244-0920-8.

MRÁČKOVÁ, Barbora. *Slavení jedním srdcem, jedním hlasem*. Getsemany, Praha: Sít', leden 2010, 212, s. 5 – 20. A pokračování v únor 2010, 213, s. 41 – 51. ISSN 1210 485X.

NOSKA, Martin. *Transformace eucharistie ve čtvrtém století*. Getsemany, Praha: Sít', únor 2006, 169, s. 35 – 39. ISSN 1210 485X.

O'HALLORAN, James. *Církev jinak, Od základního společenství ke křesťanské obci*. Přel. J. Kofroň, 1. vyd. Praha: Sít', 2006. 308 s. ISBN 80-86040-15-1.

PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil*. Přel. K. Floss, V. Konzal, J. Vokoun a V. Žilinský. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. 440 s. ISBN 80-7021-194-6.

RICHTER, Klemens. *Znamení pokání a usmíření*. Getsemany, Praha: Sít', březen 1999, 093, s. 75 - 76. ISBN 80-7021-194-6.

ŠÁLY, Martin. *Na cestě za komuniální církví*. Getsemany, Praha: Sít', červen 2011, 228, s. 141 – 149. ISSN 1210 485X.

ŠÁLY, Martin. *Tři cesty českých katolíků*. Magazín ChristNet.cz, 2 listy, ISSN 1213-0877. [online] (cit. 7. 4. 2013)
URL: http://christnet.cz/clanky/4970/tri_cesty_ceskych_katoliku.url

WESS, Paul. *Všichni jste bratři*. Getsemany, Praha: Sít', léto 2011, 229, s. 162 - 186. ISSN 1210 485X.

WESS, Paul. *Co je to vlastně „základní“ obec?* Getsemany, Praha: Sít', prosinec 2008, 200, s. 333 – 337. ISSN 1210 485X.

Konstituce o církvi - *Lumen gentium*. [online] (cit. 7. 2. 2013)
URL: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html

Konstituce o posvátné liturgii - *Sacrosanctum Concilium*. [online] (cit. 7. 2. 2013)
URL: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html

Obrády pokání. Česká liturgická komise, Praha, 1982. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v Československu. 208 s.

Římský pontifikál: nově uspořádaný podle ustanovení druhého vatikánského koncilu, vydáný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II., Karmelitánské nakladatelství ve spolupráci s komisí ČBK pro liturgii, 2008, s. 695. ISBN 978-80-7195-274-9.

Hudba v křesťanských liturgiích. Druhý dokument Universa Laus. Getsemany, Praha: Sít', leden 2010, 212, s. 2 - 5. ISSN 1210 485X.

Směrnice německé biskupské konference pro slavení v malých skupinách (skupinové mše). Getsemany, Praha: Sít', březen 1994, 038, s. 13 - 19. ISSN 1210 485X.

Katolická církev komuniálně. [online] (cit. 7. 2. 2013) URL: <http://www.rkckomunio.cz/>

Rozhovor s Janem Konzalem vedený Petrem Veberem, *Svatost smíření není úkon ve zpovědnici*. Evangelický časopis Český bratr, 2/2004.